

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Rusland

Militærtjeneste og mobilisering til krigen i Ukraina

10. august 2023

© Landinfo 2023

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Fredrik Selmers vei 6
Postboks 2098 Vika
0125 Oslo
Tel: 23 30 94 70
E-post: landinfo@landinfo.no
www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentesreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

Russia has general conscription. All citizens under conscription are listed in a military register at the place of residence. Those listed in the military register can be called up for exercises or be mobilized. All men between the ages of 18 and 27 can be called up for military service. Different groups can be exempted from military service. Evasion or desertion from service is punishable under the Russian Criminal Code.

On 24 February 2022, Russia went to war against Ukraine. On 21 September 2022, President Putin introduced partial mobilization until the end of October. According to the authorities, only persons with previous military experience were going to be mobilized. A number of groups were to be exempted. Penalties for deserting during mobilization were introduced in the Criminal Code on 24 September 2022. There have been major challenges with the implementation of the partial mobilization. There are widespread reports that federation subjects arbitrarily issued calls for mobilization and there are numerous examples of mobilization of men who have never completed military service, or who are exempt. In 2023 there are reports of crypto mobilization across the country, and a massive new recruitment campaign of voluntaries to the war have been ongoing.

Sammendrag

Russland har allmenn verneplikt. Alle borgere som omfattes av verneplikten, står oppført i et militærregister der de er bostedsregistrert, og kan kalles inn til øvelser eller mobiliseres. Alle menn mellom 18 og 27 år kan bli innkalt til førstegangstjeneste. Ulike grupper kan fritas. Unndragelse eller desertering er straffbart etter den russiske straffeloven.

Den 24. februar 2022 gikk Russland til krig mot Ukraina. Den 21. september 2022 innførte president Putin delvis mobilisering, som varte frem til slutten av oktober. Ifølge myndighetene var det personer med tidligere militær erfaring, som skulle mobiliseres. Ulike grupper ble lovet fritak. Straff for å desertere under mobilisering ble innført i straffeloven den 24. september 2022. Det har vært store utfordringer med gjennomføringen av den delvise mobiliseringen. Det er bred rapportering om at føderasjonssubjekter vilkårlig har utstedt innkallinger om mobilisering, og det er adskillige eksempler på at menn som aldri har gjennomført militærtjeneste, eller som har fritak, har blitt mobilisert. For å erstatte store tap i krigen, har det i 2023 blitt gjennomført såkalt skjult mobilisering mange steder i landet, og en massiv rekrutteringskampanje av frivillige kontraktsoldater pågår.

Innhold

1 Innledning	7
2 Verneplikt og førstegangstjeneste	8
2.1 Generelt om verneplikt	8
2.2 Førstegangstjeneste: innkalling og fritak.....	9
2.3 Innrulling til førstegangstjeneste	10
2.3.1 Nye regler for innkalling til førstegangstjeneste og mobilisering	10
2.4 Militært ID-kort	12
2.5 Straff for unndragelse av militærtjeneste.....	13
2.6 Innkalling av russiske borgere bosatt i utlandet	14
2.7 Innkalling av utenlandske statsborgere.....	14
2.8 Innkalling av tsjetsjenere til førstegangstjeneste	15
3 Kontraktsoldater og vernepliktige i krigen i Ukraina	15
3.1 Kontraktsoldater	15
3.2 Vernepliktige	17
3.3 Tsjetsjenere som kjemper på russisk side i Ukraina.....	18
4 Delvis mobilisering	19
4.1 Lovgivning.....	19
4.2 Hvem og hvor mange som skulle mobiliseres.....	20
4.3 Prosedyre for innkalling ved mobilisering	21
4.4 Klage på mobilisering.....	21
4.5 Alternativ tjeneste til mobilisering	22
4.6 Aldersgrense og rekkefølge for innkalling	23
4.7 Militært registrerte yrkesgrupper.....	24
4.7.1 Helsepersonell	24
4.8 Utsettelse av tjeneste ved mobilisering	25
4.8.1 Uegnet av medisinske grunner	25
5 Konsekvenser av å unndra seg mobilisering	27
5.1 Innkalling mottatt og undertegnet, manglende oppmøte	27
5.2 Utreise fra Russland uten å ha mottatt innkalling.....	27
5.3 Straff for unndragelse og desertering under mobilisering	28
5.3.1 Lovgivning	28
5.3.2 Eksempler på straffeforfølgelse.....	29
6 Mobiliseringen i praksis	30
6.1 Vilkårlige innkallinger til mobilisering	30
6.1.1 Mobilisering av personer med fritak.....	30
6.1.2 Endring av informasjon i militære ID-kort.....	31
6.2 Forhold under mobilisering	31
6.2.1 Manglende trening før de ble sendt til fronten	31
6.2.2 Forsinket eller uteblitt betaling.....	31
6.2.3 Økning i etterspørselen etter falske bekreftelser	32
7 Mobilisering til krigen i Ukraina – situasjonen nå	32

7.1 Skjult mobilisering siden slutten av oktober 2022	32
7.2 Rekruttering av frivillige på kontrakt	33
8 Referanser	35

1 Innledning

Det russiske forsvaret er et hybrid system som består av vernepliktige og profesjonelle kontraktsoldater. Før Russlands fullskala invasjon i Ukraina den 24. februar 2022 hadde forsvaret en styrke på rundt én million soldater, hvorav vernepliktige utgjorde ca. en fjerdedel (Hakvåg 2022b). Etter invasjonen er det hovedsakelig kontraktsoldater som har blitt sendt i krigen. Etter hvert som russerne led store tap, innførte president Putin delvis mobilisering¹ i september 2022. Dette var første gang Russland mobiliserte siden andre verdenskrig. I april 2023 ble det gjort innstramminger i lovverket hva gjelder innkalling til første-gangstjeneste og mobilisering, samt utreiseforbud for innkalte, hvilket vil gjøre det vanskeligere å unnslippe eventuelle fremtidige mobiliseringsrunder til krigen i Ukraina.

Notatet tar for seg regler og prosedyrer for militærtjeneste, vilkår for fritak samt straff for unndragelse. Det ser også på regler og prosedyrer for delvis mobilisering, reaksjoner for ikke å møte etter innkalling og hvordan mobiliseringen har foregått i praksis. Hva som har skjedd etter at mobiliseringen ble avsluttet i oktober 2022, blir også belyst.

Notatet bygger i hovedsak på åpent tilgjengelige kilder. Offisielle russiske kilder (lovtekster, dekreter og statlige nyhetsbyråer) er kombinert med rapportering fra russiske ikke-statlige aktører (uavhengige medier, NGO-er) og analyser fra norske og internasjonale forsknings- og analysemiljøer og gravejournalister. De ikke-statlige aktørene er internasjonalt anerkjente og anses som pålitelige. Vi har også intervjuet muntlige kilder, blant annet på en informasjonsinnhentingsreise i mars 2023. Av sikkerhetsgrunner har vi anonymisert de fleste muntlige kildene. Dette er kilder vi anser som relevante, pålitelige og oppdaterte.

Russiske myndigheters generelle innstramming mot sivilsamfunnet og uavhengige medier, har tiltatt med årene. NGO-er, tenketanker og medier har blitt stengt, lagt ned arbeidet eller flyttet til utlandet. Russiske myndigheter har forsøkt å kontrollere all relevant informasjon for den pågående invasjonen i offentligheten, med omfattende hemmelighold rundt hvem og hvor mange som tjenestegjør. Samtidig er spredning av ikke-offisiell informasjon om forhold relatert til krigen (i medier eller via private kontoer på sosiale medier), forbudt i henhold til russisk lov og kan straffes med opptil 15 års fengsel. Dette påvirker informasjonstilgangen og gjør den usikker.

Notatets tematikk, verneplikt og mobilisering, er svært sensitivt i Russland. Begge parter i krigen kan ha interesse av å spre mis- og desinformasjon om egne eller den andre partens militære styrker. Russiske myndigheter sprer også mis- og desinformasjon om krigen til sin egen befolkning. Det kan være vanskelig å skille dette fra fakta. En stor del av informasjonen om hvordan mobiliseringen har

---

¹ Mobilisering er en fullstendig oppsetning på krigsfot av landets væpnede styrker (Høiback 2020).

foregått, er basert på sekundærkilder, det vil si nyhetsrapporteringer basert på beretninger fra pårørende med slektninger som har blitt mobilisert, eller andre. Informasjonen kan ha gått gjennom flere ledd, og vi kjenner heller ikke alltid til hvordan den har blitt innhentet eller kvalitetssikret. Informasjonen kan derfor være noe usikker.

Krigen i Ukraina er pågående, og dynamikken endres til stadighet. I denne konteksten endrer russiske myndigheter stadig lovverk og praksis. Innhenting av informasjon til notatet ble avsluttet medio juli 2023. Vi tar derfor forbehold om at situasjonen kan ha endret seg etter dette tidspunktet.

2 Verneplikt og førstegangstjeneste

2.1 Generelt om verneplikt²

Verneplikt er nedfelt i den russiske grunnlovens art. 59 (Grunnloven 1993). Verneplikt gjelder alle russiske borgere over 18 år, men kun mannlige borgere må avtjene førstegangstjeneste (Lov om militærtjeneste 1998, art. 1.1, jf. art. 8). Kvinner er ikke omfattet av den militære verneplikten, med mindre de har en militær spesialistutdanning (Lov om militærtjeneste 1998, art. 8).

I fredstid omfatter den militære verneplikten obligatoriske forberedelser til førstegangstjeneste (vanligvis gjennom skolesystemet), førstegangstjeneste på tolv måneder og oppføring i reserveregisteret (Lov om militærtjeneste 1998, art. 1.1).

Alle borgere med verneplikt står i et militærregister der de er bostedsregistrert. Dette gjelder de fleste mannlige borgere mellom 18 og 50 år. Borgere med offisersutdanning har verneplikt frem til de er 60–70 år, avhengig av grad (Hakvåg 2023, s. 12). De som har gyldig fritak fra førstegangstjeneste, og de som ikke kalles inn (se kap. 2.2), trenger ikke å registrere seg. Det samme gjelder dem som er i aktiv tjeneste i de væpnede styrkene eller i Nasjonalgarden (Rosgvardia) (Lov om militærtjeneste 1998). De som er oppført i militærregisteret, kan kalles inn til øvelser eller mobiliseres dersom Russlands territoriale sikkerhet eller statens grunnleggende sikkerhetsinteresser trues. Kvinner blir oppført dersom de har tjenestegjort som kontraktsoldat, har offisersutdanning eller en sivil kompetanse særlig relevant for forsvaret (se kap. 4.7) (Hakvåg 2022b, s. 4).

---

² Verneplikt er den plikten borgere i et land har til å delta i forsvaret av landet sitt (Børressen, Ryste & Rein 2020).

2.2 Førstegangstjeneste: innkalling og fritak

Alle menn mellom 18 og 27 år har frem til nå kunnet bli innkalt til førstegangstjeneste (Lov om militærtjeneste 1998), som i fredstid varer i tolv måneder. Alternativt kan man tjenestegjøre to år på kontrakt (Hakvåg 2022b, s. 4). Det er også mulig å avtjene alternativ tjeneste utenfor militæret (siviltjeneste), fra 18 til 21 måneder, som følge av religiøs overbevisning eller av samvittighetsgrunner (Grunnloven 1993, art. 59). Det ble vedtatt en justering i bestemmelsene om siviltjeneste 4. november 2022. Lovendringen medfører at borgere som avtjener siviltjeneste utenfor forsvarssektoren, kan fortsette å gjøre det, men at de i siviltjeneste i statlige institusjoner, kan bli overført til sivile stillinger i forsvaret så lenge mobiliseringen varer (Lov om mobilisering 1997, art. 17.1).

I desember 2022 foreslo forsvarsminister Sergej Shoigu å øke den nedre alderen for innkalling til førstegangstjeneste fra 18 til 21 år. Den øvre alderen ble foreslått økt fra 27 til 30 år (Reuters 2023b). Forslaget ble oversendt til statsdumaen i mars 2023. Den 27. juli vedtok imidlertid statsdumaen et lovforslag om utvidelse av alder for førstegangstjeneste fra 18 til 30 år. Presidenten undertegnet loven den 4. august. Endringen trer i kraft fra 1. januar 2024, og vil ikke påvirke høstens innrulling til førstegangstjeneste. Demografiske utfordringer oppgis å være årsaken til ikke å heve den nedre aldersgrensen – aldersspennet må være bredt for å få innkalt tilstrekkelig antall menn til førstegangstjeneste. En ytterligere effekt av aldersendringen er å unngå at unge menn får fritak fra førstegangstjeneste fordi de er under utdanning, noe som har vært en av de vanligste grunnene for fritak fra førstegangstjeneste (Luzin 2023; Meduza 2023a, b). Endringen medfører at om lag 700 000 flere menn vil kunne bli innkalt per 2025 enn det som er tilfelle i dag (Meduza 2023a).

Borgere som fritas fra å utføre førstegangstjeneste, er:

- Personer som har blitt erklært helsemessig uegnet,
- Personer som allerede har fullført førstegangstjeneste,
- Personer som har fullført siviltjeneste,
- Personer som har fullført førstegangstjeneste i et annet land i overenskomst med internasjonale avtaler (Lov om militærtjeneste 1998, art. 23.1).³

Det kan gis fritak fra førstegangstjeneste på grunn av:

- Påbegynt eller fullført akademisk/vitenskapelig grad fastsatt av det statlige systemet for vitenskapelig sertifisering,

---

³ Det å ha avtjent militærtjeneste i et annet land, tilsier ikke fritak fra militærtjeneste i Russland dersom man er russisk statsborger. Det eneste unntaket er hvis man har dobbelt statsborgerskap, men da må det være egen avtale med det enkelte landet. Per i dag er det bare avtale med Tadsjikistan (menneskerettsforsvarere a, møte mars 2023).

- Far eller bror har dødd i forbindelse med gjennomføring av militærtjeneste eller av skader og sykdommer fått under militærtjeneste (Lov om militærtjeneste 1998, art. 23.2).

Følgende blir ikke innkalt til førstegangstjeneste:

- Personer som avtjener fengselsstraff, er tidligere straffedømt eller under etterforskning i en straffesak (Lov om militærtjeneste 1998, art. 23.3).

Grunnlag for utsettelse av førstegangstjeneste omfatter:

- Personer som er midlertidig uegnet av helsegrunner – i opptil ett år
- Personer med alvorlig syke nære familiemedlemmer,
- Personer som må delta i begravelse til et familiemedlem,
- Personer med eneansvar for barn,
- Personer med ansvar for to eller flere barn,
- Personer med ansvar for funksjonshemmet barn under tre år,
- Personer med ansvar for barn og ektefelle som er minst 22 uker gravid,
- Personer som avtjener tjeneste i organer underlagt innenriksdepartementet, det statlige brannvesenet, fengselsvesenet, politiet og i Nasjonalgarden,
- Andre omstendigheter som militærkomiteen vurderer som tilstrekkelig grunn for ikke å møte (Lov om militærtjeneste 1998, art. 24).

2.3 Innrulling til førstegangstjeneste

To ganger i året, høst og vår, blir menn mellom 18 og 27 år kalt inn til førstegangstjeneste (Country of Origin Information Reports Section 2021, s. 45). Siden 2012 har Russland årlig kalt inn 250 000–300 000 menn til førstegangstjeneste, de fleste rett etter videregående skole (Hakvåg 2023, s. 23-24). Høstopptaket, som vanligvis starter 1. oktober, startet i 2022 unormalt sent den 1. november (Leshko 2022), trolig for ikke å komme i veien for den delvise mobiliseringen innført i september 2022. Vårøptaket som ble avsluttet 15. juli 2023, tok sikte på å innkalle 147 000 menn. Årets opptak innebærer en økning på rundt 12 000 menn sammenlignet med fjoråret (The Moscow Times 2023b).

De første månedene foregår normalt på en rekruttskole, deretter blir de vernepliktige overført til ulike avdelinger i forsvaret for videre opplæring (spesialisering) og trening (Hakvåg, e-post november 2022).

2.3.1 Nye regler for innkalling til førstegangstjeneste og mobilisering

Den 14. april 2023 undertegnet Putin en rekke lovendringer i allerede eksisterende lover, deriblant loven om militærtjeneste, om opprettelsen av et enhetlig register

over vernepliktige og innføring av elektroniske innkallinger. Endringene medfører også visse restriksjoner for innkalte personer som ikke møter på det militære kommissariatet (Tass 2023).

Ifølge lovendringene skal det sendes brev om innkalling i posten, i tillegg til elektronisk innkalling, som anses som levert idet den er sendt til en persons konto i den statlige serviceportalen Gosuslugi⁴. Mottakeren varsles om innkallingen på sin konto i Gosuslugi (Tass 2023). Man går bort fra kravet om at en innkalling skal leveres personlig. Ifølge den uavhengige nettavisen Meduza anses en innkalling sendt i posten, som levert syv dager etter at den er sendt. Innkallingen må imidlertid være registrert i registeret over sendte innkallinger (Meduza 2023d).

Frem til i dag har ikke Russland hatt et sentralisert eller digitalisert register over den militære historikken til enkeltindivider. De militære kommissariatene har heller ikke hatt tilgang til digitalisert person- eller bostedsregister, men har vært avhengig av at borgere selv oppgir oppdatert informasjon til de militære kommissariatene (Hakvåg 2023, s. 13). Mobiliseringen høsten 2022 avslørte svakhetene ved ikke å ha et sentralt digitalt register. Opplysninger om personer var papirbasert og ikke oppdatert. Russiske myndigheter begynte derfor høsten 2022 å lage et føderalt digitalt system (Komin 2023).

Det militære kommissariatet skal kunne legge inn opplysninger om en person i det sentrale registeret, som skal kobles direkte opp mot Gosuslugi. Det vil bli mulig å militært registrere en person uten at personen selv møter opp på kommissariatet, for eksempel når en gutt blir 17 år eller en person blir russisk statsborger. Etter alt å dømme vil ikke registeret kun brukes til innkalling til førstegangstjeneste, men også til å kalle reservister inn til mobilisering (Meduza 2023d).

En rekke statlige organer må gi informasjon om vernepliktige til det føderale registeret: skattemyndighetene, politiet, domstoler, påtalemyndigheten, sosialtjenesten, pensjonsmyndighetene, skoler, universiteter, mv. (Migrationsverket 2023, s. 5). Det vurderes som en formidabel teknisk oppgave å sentralisere alle relevante opplysninger fra de ulike institusjonene i ett register, særlig når det gjelder bostedsregistrering ettersom svært mange russere ikke bor der de er bostedsregistrert. I tillegg skal det i en del institusjoner være motstand mot å integrere egne informasjonssystemer i en ny super-database (Komin 2023).

Dersom man unnlater å møte på det militære kommissariatet uten gyldig grunn innen 20 dager, vil det kunne bli innført midlertidige restriksjoner. Man kan bli nektet å registrere seg som privat næringsdrivende, registrere kjøretøy og eiendom, førerkort kan inndras og lånesøknader avslås. Føderasjonssubjekter kan innføre egne tiltak, som å begrense utbetalinger, stønader og andre sosiale støtte-

---

⁴ Tilsvarer det norske Altinn.

ordninger. Det er også forbudt å forlate landet fra dagen man mottok innkallingen (Tass 2023).

Beslutningen om utreiseforbud fattes av den militære kommissæren, og skal føres inn i det sentrale registeret. Det kreves med andre ord ikke en domstolbeslutning, men beslutningen kan påklages til en domstol. Utreiseforbudet gjelder mens klagen behandles (Meduza 2023d).

Lovendringene medfører ingen strafferettslige endringer for ikke å møte etter innkalling. Straffen for ikke å møte er fremdeles en bot etter den administrative loven om forseelser (se kap. 5.1) (Meduza 2023d).

Det er usikkert når det føderale digitale registeret over vernepliktige blir ferdigstilt, men ifølge en anonym kilde b, med god kjennskap til tematikken, forventes det å være ferdig i løpet av høsten 2023. Sanksjonene mot de som ikke møter etter innkalling, iverksettes ikke før det digitale registeret er klart (møte, juni 2023).

I juni 2023 undertegnet Putin en lovendring i loven om inn- og utreise til Russland om at vernepliktige som er kalt inn til tjeneste, må levere inn utenrikspass til passmyndighetene i innenriksdepartementet innen fem dager etter innkalling. Passet returneres etter endt tjeneste. Dersom passet ikke leveres inn uten en gyldig grunn, blir det ugyldiggjort (Meduza 2023e).

2.4 Militært ID-kort

Militærkort, eller Vojennyj bilet (военный билет), inneholder informasjon om innehavers obligatoriske militærtjeneste. Kortet, som er en liten bok, utstedes ved oppstart av førstegangstjenesten, når man registreres som reserve, til menn som unntas førstegangstjenesten, og menn over 27 år som har fullført siviltjeneste. Det er ulike kort for de ulike gruppene (Mikheeva 2022; Ria Novosti 2022).

Det røde kortet utstedes til alle som er registrert i militæret, inkludert dem som ikke har fullført førstegangstjeneste og dem med fritak (Mikheeva 2022; Ria Novosti 2022).

Det grønne kortet gis til dem med rang som offiser, til dem som har gått av med pensjon eller befinner seg i reservestyrkene (Mikheeva 2022; Ria Novosti 2022).

Militærkortet utstedes ved personlig oppmøte på militærkommissariatet der man er bostedsregistrert. På kortet er innehaverens kategori av egnethet for tjeneste påført (se kap. 4.8.1) (Mikheeva 2022; Ria Novosti 2022).

Militærkortet synes å ha lav notoritet. To menneskerettsforsvarere (a) Landinfo intervjuet i mars 2023, opplyste at det er lett å forfalske eller endre informasjon i

militærkortet siden det er håndskrevet. De militære myndighetene kan også manipulere informasjon i militærkortene.

2.5 Straff for unndragelse av militærtjeneste

I det følgende redegjør vi for straff for unndragelse av vernepliktiges militærtjeneste, herunder førstegangstjeneste, kontraktjeneste og reservister under militær trening. Straff for unndragelse og desertering fra tjeneste under mobilisering omtales i kapittel 5.3.

Å unndra seg førstegangstjeneste er straffbart etter den russiske straffeloven art. 328.1, med bøter på opptil 200 000 rubler (ca. 27 000 NOK⁵), konfiskering av inntekt i 18 måneder, samfunnstjeneste i opptil to år eller fengselsstraff i opptil to år (Straffeloven 1996).

Uautorisert fravær fra tjenestested eller enhet, eller manglende oppmøte i tide etter overføring, permisjon eller lignende, straffes med fengsel i opptil seks måneder eller opptil ett år i militært fengsel (art. 337.1) (Straffeloven 1996).

Desertering fra tjeneste med formål å unngå tjeneste, straffes med fengsel i opptil syv år (art. 338.1). Dersom man deserterer med våpen, er straffen fengsel i opptil ti år (art. 338.2) (Straffeloven 1996).

Forsøk på å unndra seg tjeneste ved falske sykdomsbekreftelser eller bestikkelser straffes med obligatorisk tjeneste i opptil ett år, fengsel i opptil seks måneder eller forvaring i en disiplinær militær enhet i opptil ett år (art. 339.1). Den samme handlingen begått med formål å fullstendig frigjøres fra militærtjeneste, straffes med fengsel i en periode på opptil syv år (art. 339.2) (Straffeloven 1996).

Ifølge en anonym kilde som nederlandske myndigheter har snakket med, blir personer som unndrar seg førstegangstjeneste, vanligvis straffet med bøter, som følge av at det er første gang de bryter loven. Informasjonen er ikke bekreftet av andre kilder (Country of Origin Information Reports Section 2021, s. 46).

Siden februar 2019 har arbeidsgivere blitt pålagt å rapportere til myndighetene dersom de oppdager at ansatte eller søkere til en stilling er forpliktet til førstegangstjeneste, men ikke har meldt seg. De må også proaktivt minne ansatte på å melde seg til førstegangstjeneste. Dersom en bedrift/arbeidsplass ikke gjør dette, kan de bøtelegges (Country of Origin Information Reports Section 2021, s. 46).

---

⁵ Valuta per 25. mai 2023.

2.6 Innkalling av russiske borgere bosatt i utlandet

For at militære myndigheter i Russland skal kunne kalle inn en borger til militærtjeneste, må vedkommende være bostedsregistrert i Russland. Dersom en russisk statsborger som har bodd lenge i utlandet, er registrert som «russisk borger i utlandet», det vil si registrert på den russiske ambassaden og ansett som permanent bosatt i utlandet, er ikke vedkommende forpliktet til å avtjene verneplikt (Lov om militærtjeneste 1998 art. 8). To menneskerettsforsvarere (a, møte mars 2023) utdypet at russiske borgere som har bodd lenge i utlandet, og som kommer tilbake til Russland for et kort opphold, for eksempel på ferie, etter loven ikke kan bli innkalt. Hvis en borger derimot flytter tilbake til Russland, må vedkommende bostedsregistrere seg og kan kalles inn. Hvis man ikke har avtjent militærtjeneste i Russland, bodd mange år i utlandet, og heller ikke er bostedsregistrert i Russland, vil man ikke bli kalt inn.

2.7 Innkalling av utenlandske statsborgere

Utenlandske statsborgere kan tjenestegjøre i de russiske væpnede styrkene (Lov om militærtjeneste 1998 art. 2.3 og 2.4). Tallet på utenlandske statsborgere som har tjenestegjort i de russiske styrkene, er usikkert (Hakvåg 2023, s. 26).

Russiske myndigheter skal ha forsøkt å verve arbeidsmigranter fra Sentral-Asia til krigen i Ukraina i moskeer og migrasjonssentre. De skal ha blitt lovet lønn på omkring 4000 dollar i måneden. Russland innførte lovendringer i september 2022 som gjør det mulig å få russisk statsborgerskap på fremskyndet vis, dersom man undertegner kontrakt om å tjenestegjøre i de russiske styrkene (Meduza 2023c). I juni vedtok statsdumaen et lovforslag om å forenkle prosessen med å gi oppholdstillatelse til høyt faglærte utenlandske arbeidere som undertegner kontrakt med det russiske forsvaret. Loven gjelder bare dem som har jobbet i Russland innenfor sin spesialitet i minst to år (Bailey et al. 2023).

Det store flertallet av innbyggerne i utbryterrepublikkene Abkhazia og Sør-Ossetia er russiske statsborgere (Eurasianet 2022). Det er imidlertid ikke kjent at de avtjener verneplikt eller har blitt mobilisert til krigen i Ukraina. For å bli omfattet av dette må de være fast bostedsregistrert i Russland. De kan også frivillig avtjene tjeneste på kontrakt (Menabde 2022). Innbyggere på Krym har blitt kalt inn til førstegangstjeneste etter at Russland annekterte Krym i 2014 (Rossijskaja Gazeta 2015). Ifølge Human Rights Watch (HRW) (2019) ble oppunder 20 000 menn fra Krym innkalt til tjeneste i de russiske militære styrkene mellom 2015 og 2019, et brudd på Genève-konvensjonen som forbyr en okkupasjonsmakt å innkalle innbyggere i et okkupert område til militærtjeneste.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) (2022, s. 36) har bekreftet at russisk-tilknyttede væpnede grupper tvangsrekrutterte ukrainske menn i russisk okkuperte områder i slutten av februar 2022. Russland annekterte dessuten okkuperte deler av de ukrainske fylkene Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhja og

Kherson i september 2022, og det foregår en kampanje for å få flest mulig av innbyggerne til å ta russiske pass. Dette gjør innbyggerne sårbare for innkalling til russiske væpnede styrker. Institute for the study of war (ISW) meldte at det russiske forsvarsdepartementet den 19. februar 2023 formelt annonserte at de væpnede styrkene i folkerepublikkene DNR og LNR skal integreres i de russiske militære styrkene (Hird et al. 2023).

2.8 Innkalling av tsjetsjenere til førstegangstjeneste

På grunn av krigene Russland førte i Tsjetsjenia 1994–96 og 1999–ca. 2003, var det mange år tsjetsjenere ikke tjenestegjorde i militæret. I 2014 ble verneplikt til det russiske forsvaret gjeninnført i Tsjetsjenia. I årene etter har det blitt innkalt svært få til førstegangstjeneste, rundt 500 i året. Disiplinutfordringer har blitt påpekt som én av årsakene til at få innkalles (Dzutsati 2015; Regnum.ru 2020).

Men generelt er antallet som ønsker å verve seg til kontraktstjeneste eller arbeide i de (hovedsakelig profesjonaliserte) paramilitære styrkene fra disse delene av Russland, høyere enn i andre deler av landet på grunn av høy arbeidsledighet og at militæret er en sikker inntektskilde. Russiske myndigheter har imidlertid ønsket å holde antallet nord-kaukasiere nede og ha en mer representativ fordeling på tvers av føderasjonssubjektene. Tsjetsjenere har stort sett bare tjenestegjort i enhetene til det søndre militærdistrikt og i Nasjonalgarden (Rosgvardia) i Tsjetsjenia (EASO 2018, s. 37-38).

3 Kontraktsoldater og vernepliktige i krigen i Ukraina

Det russiske forsvaret er et hybrid system av vernepliktige som avtjener førstegangstjeneste, og vervede menige og spesialister på kontrakt – såkalte kontraktsoldater. De siste 15 årene har myndighetene forsøkt å profesjonalisere forsvaret, men har slitt med å øke antall kontraktsoldater. Forsvaret er fortsatt svært avhengig av de vernepliktige, særlig i tilfelle mobilisering der reservestyrkene må tas i bruk. Før krigen i Ukraina og mobiliseringen startet i september 2022, utgjorde vernepliktige cirka en fjerdedel av den nesten én million store styrken (Hakvåg 2022a). I desember 2022 annonserte forsvarsminister Shoigu at antallet soldater i de væpnede styrkene skal økes til 1,5 millioner, deriblant 695 000 kontraktsoldater, innen utgangen av 2026 (Interfaks 2022; Reuters 2023a). Etter 2016 ser antallet kontraktsoldater ut til å ha ligget stabilt i underkant av 400 000 (Hakvåg 2023, s. 10).

3.1 Kontraktsoldater

I utgangspunktet skal kontraktsoldater være profesjonelle, betalte soldater, med spesialisering. Hakvåg (2023, s. 21) påpeker at kravene til kontraktsoldater har

falt etter 2008, både med hensyn til spesialisering og erfaring, som følge av at for få verver seg.

Una Hakvåg (e-post, november 2022) påpeker at det ikke stilles krav om tidligere militær erfaring eller grunnopplæring for å bli kontraktsoldat. Den tradisjonelle opplæringen har tilsvart grunnopplæringen til de vernepliktige. De siste årene har dette imidlertid i økende grad blitt erstattet med et 30 dagers intensivkurs.

Det finnes tre grupper kontraktsoldater: vanlige kontraktsoldater (kontrakter på tre til fem års varighet), vernepliktige på toårig kontrakt istedenfor vanlig førstegangstjeneste og dem med bakgrunn fra forsvaret eller annen vesentlig erfaring som deltar på korttidskontrakter i militære operasjoner. De med yrkesfaglig videregående eller høyere utdanning har også kunnet tjenestegjøre på kontrakt istedenfor å avtjene vanlig førstegangstjeneste (*alternativniki*) (Hakvåg 2023, s. 21). Som et ledd i å rekruttere flere til kontrakttjeneste fremfor førstegangstjeneste, foreslo forsvarsdepartementet i desember 2022 at alle kan velge alternativniki fra første dag (Nikolskij 2022). Frem til nå har de som avtjener førstegangstjeneste, kunnet inngå kontrakt først etter tre måneders tjeneste.

Månedslønnen for kontraktsoldater har ligget på rundt 28 000 rubler⁶ per måned de siste ti årene (Hakvåg 2023, s. 22). Ifølge offisielle kilder er startlønnen til en russisk soldat i Ukraina 195 000 rubler⁷ (The Moscow Times 2023a). Til sammenligning er den gjennomsnittlige månedsinntekten i Russland i 2023 på rundt 70 000 rubler⁸ (Rosstat 2023), men mange tjener langt mindre enn dette. Det er grunn til å tro at det høye lønnsnivået til soldater i Ukraina kan forklare hvorfor mobiliseringen høsten 2022 ikke møtte større motstand, og at økonomi er en viktig grunn til at folk lar seg rekruttere.

Så langt er det først og fremst kontraktsoldater som har blitt sendt til krigen i Ukraina. Det antas at personer fra usentrale og fattige strøk i Russland er overrepresentert blant kontraktsoldatene. Militæret utgjør en sikker inntektskilde for unge menn fra føderasjonssubjekter med stor arbeidsledighet (Johansen, Murray & Trædal 2022). Aftenposten har gjennom åpne kilder i russiske sosiale medier og lokalaviser, avdekket at mange av soldatene var svært unge (under 21 år), og at de har fått «tilbud» om å signere en kontrakt på slutten av førstegangstjenesten (Johansen et al. 2022).

Etter hvert som tapene av russiske soldater økte våren 2022, begynte russiske myndigheter en såkalt skjult mobilisering. Fra april skal reservister ha blitt invitert til militære kommissariater for en «samtale» (anonym kilde c, møte juni 2022). Sommeren 2022 begynte man aktivt å rekruttere frivillige som kontraktsoldater. Føderasjonssubjekter startet å fylle såkalte bataljoner av frivillige som ikke

⁶ I underkant av 4000 NOK (valuta per 2. juni 2023).

⁷ Ca. 27 000 NOK (valuta per 2. juni 2023).

⁸ Ca. 9000 NOK (valuta per 9. juni 2023).

trengte militær erfaring, og fikk 30 dagers opplæring før de ble sendt til Ukraina (Stepanenko, Barros & Kagan 2022). Frivillige fortalte om lite opplæring, dårlig utstyr, gamle våpen og lavere lønn enn de hadde blitt lovet (Idel.Realities 2022).

I august og september kom det meldinger om at Jevgenij Prigosjin, leder av den private militære gruppen Wagner, besøkte fengsler rundt om i Russland med lovnader om at innsatte skulle slippe ut og få straffen annullert dersom de lot seg rekruttere for å krige i Ukraina (Mediazona 2022; RFE/RL 2022). Rekrutteringen av Wagner-soldater fra russiske fengsler skal ha vart til rundt februar 2023 da Wagner-gruppen mistet tilgangen til russiske fengsler trolig som følge av en økende konflikt med det russiske forsvarsdepartementet. Rekruttering fra fengslene var Wagners hovedkilde til soldater i Ukraina (U.K. Defense Ministry 2023). Antallet er usikkert, men det anslås at opptil 40 000 kan ha blitt vervet (Sauer 2023). Mye tyder på at innsatte inngikk halvtårskontrakter med Wagner (Ilyushina 2023; Walker & Sauer 2023).

Fra senhøsten 2022 har Russland hovedsakelig brukt mobiliserte kontraktsoldater i Ukraina. Putin innførte delvis mobilisering (se kap. 4 for nærmere beskrivelse) den 21. september 2022. Den åpne og aktive mobiliseringen varte til 28. oktober. På nyåret 2023 begynte det russiske forsvarsdepartementet å rekruttere innsatte til å kjempe i Ukraina. Bare i april skal oppunder 10 000 innsatte ha blitt rekruttert (U.K. Defense Ministry 2023). Det britiske forsvarsdepartementet skrev i mai 2023 at rekrutteringskampanjen er et forsøk på å øke antallet soldater, uten å måtte sette i gang en ny runde med mobilisering, noe som ville ha vært svært upopulært i befolkningen (U.K. Defense Ministry 2023). Det russiske forsvaret har dessuten aktivt rekruttert frivillige på kontrakt siden vinteren 2023. Forsvarsdepartementet annonserte ved årsskiftet at de planla å rekruttere 400 000 på kontrakt i løpet av 2023. I vår var det en økning i annonser for rekruttering av frivillige på offentlige steder og på Vkontakte (russisk sosialt medium), både for soldater til det russiske forsvaret og til Wagner. Kontraktene er uten tidsbegrensning (se mer i kap. 7.2) (Talanova & Kondratyev 2023).

3.2 Vernepliktige

Per i dag må vernepliktige ha gjennomført flere, ifølge ISW minst fire, måneders trening før de kan bli sendt i krig (Clark, Barros & Hird 2022, s. 3). Forsker ved FFI (Forsvarets forskningsinstitutt), Una Hakvåg (2022a), skriver at:

[...] vernepliktige kan benyttes i støttefunksjoner, forutsatt at de har gjennomgått tre måneders grunnopplæring og minst én måneds spesialisert trening i avdeling. Hvorvidt et slikt formelt skille mellom støttefunksjon og krigføring lar seg overholde i praksis, er imidlertid tvilsomt.

I tillegg skriver ISW (Clark, Barros & Hird 2022, s. 3) følgende om unntak ved militær unntakstilstand og full mobilisering («general mobilization»):

New conscripts undergo a one- to two-month basic training, followed by three-to-six months of advanced training before arriving at their assigned units. Current law precludes conscripts from deploying to combat with less than four months of training; however, martial law or general mobilization could supersede the current policy, allowing for the immediate employment of new conscripts or mobilized reservists.

Det russiske forsvarsdepartementet sa tidlig etter invasjonen at Russland ikke sendte vernepliktige til Ukraina. Men den ikke-statlige organisasjonen Soldatmødrene hevdet at vernepliktige var innrullert blant soldatene mot grensen til Ukraina så sent som i desember 2021. I mars 2022 innrømmet forsvarsdepartementet at vernepliktige var blitt tatt til fange i Ukraina. Ljudmila Narusova, medlem av det russiske føderasjonsrådet, uttalte også at det var vernepliktige blant de falne russiske soldatene, men det ble ikke bekreftet fra offisielt hold (Hakvåg 2022a). HRW opplyste (møte mars 2023) at det har vært vernepliktige ved fronten i Ukraina, men ikke et massivt antall. En pålitelig anonym kilde (a) med god kjennskap til temaet (møte juni 2023), opplyste at det russiske forsvaret i dag ikke bruker vernepliktige ved fronten.

Man kan undertegne kontrakt med det russiske forsvaret etter tre måneder i førstegangstjeneste. På spørsmål om vernepliktige blir tvunget til å undertegne kontrakt, svarte HRW at det skjer ved tvang eller ved å bli lokket med «mer penger enn de vernepliktige noen gang har hatt» (HRW, møte mars 2023). En annen menneskerettsforsvarer (b) Landinfo intervjuet (mars 2023) hevdet likeledes at overordnede i forsvaret tvinger vernepliktige til å undertegne kontrakt. Men det er «vanskelig å skille mellom motivasjon og tvang, og soldatene er ofte bare 18 år gamle og vet ikke bedre». Menneskerettsforsvareren mente i tillegg at det har blitt brukt trusler om vold for å få vernepliktige til å undertegne.

På spørsmål om hva som skjer dersom den vernepliktige nekter å undertegne kontrakt, mente menneskerettsforsvareren (b) at det vanligvis ikke skjer noe med vedkommende, men at det kan beskytte den vernepliktige dersom for eksempel foreldrene er orientert om situasjonen.

3.3 Tsjetsjenere som kjemper på russisk side i Ukraina

Mange rapporterer at tsjetsjenere kjemper i Ukraina på russisk side.⁹ I starten av krigen skal de ha kjempet nær flybasen ved Hostomel. Tsjetsjenske elitesoldater skal angivelig også ha fått i oppdrag å likvidere president Zelenskij i Kyiv, samt at de skal ha deltatt i slaget om Mariupol (Graham-Harrisson & Mironova 2022). Flere tusen tsjetsjenske soldater fra Nasjonalgarden (Rosgvardia) deltok i starten av krigen, men mange ble sendt hjem i midten av mars (Free Space 2022). Hundrevis skal også ha blitt drept i kampene rundt Kyiv i februar–mars 2022

---

⁹ Tsjetsjenere kjemper også på ukrainsk side i krigen (Krikunenko 2022).

(forsker med kompetanse på Tsjetsjenia, møte juni 2023). Etter dette sendte tsjetsjenske myndigheter det de omtaler som frivillige til krigen, først og fremst lokale tsjetsjenske politimenn (Free Space 2022). En forsker med kompetanse på Tsjetsjenia (møte juni 2023) mente at rollen tsjetsjenske soldater har spilt i Ukraina, har vært overdrevet. Etter kampene om Kyiv skal de ha blitt trukket tilbake uten lenger å være i første rekke.

Folk i Tsjetsjenia har ikke meldt seg til krigen i samme omfang som i resten av Russland. Tsjetsjenske myndigheter har derfor tydd til tvang for å rekruttere soldater (The Insider 2022a; forsker med kompetanse på Tsjetsjenia, møte juni 2023; Kavkaz.Realii 2022). Tsjetsjenia tok heller ikke del i den offisielle mobiliseringen som ble innført i september 2022, men myndighetene organiserte sin egen de facto mobilisering (HRW, møte mars 2023). En tsjetsjensk menneskerettsadvokat (som sitert i The Insider 2022a) har opplyst at personer bortføres og trues med fabrikkerte straffesaker om de ikke drar til Ukraina. Politisjefer i hvert distrikt skal ha fått kvoter med antall frivillige soldater de må fylle. Tsjetsjenske myndigheter skal også ha rekruttert frivillige blant fengslede, dømt på fabrikkerte anklager, samt bortført personer de ønsker å rekruttere og truet familiemedlemmer for å få dem til å verve seg. HRW (møte mars 2023) opplyste at menn som lever på en måte tsjetsjenske myndigheter ikke godtar, eller på annen måte har gjort noe ulovlig eller kritisert Tsjetsjenias leder Ramzan Kadyrov, står i fare for å bli tvangsendt til fronten i Ukraina. Det finnes eksempler på at homofile har måttet velge mellom å bli «avslørt» eller å dra i krigen. Rusmisbrukere og personer pågrepet for tyveri, skal også ha blitt tvangsendt til Ukraina. Tsjetsjenske myndigheter straffer personer de anser som illojale, med å sende dem i krigen.

På spørsmål om tsjetsjenere i andre deler av Russland enn Tsjetsjenia kan bli mobilisert eller rekruttert, svarte HRW (møte mars 2023) at de som er fast bosatt i andre deler av Russland, kan mobiliseres eller rekrutteres på samme måte som andre russiske menn, som følge av at de er russiske borgere.

4 Delvis mobilisering

Den 21. september 2022 innførte Putin delvis nasjonal mobilisering gjennom dekret nr. 647 «Om erklæring av delvis mobilisering i den russiske føderasjonen» (Presidentdekret nr. 647 2022). Dette var første gang det ble mobilisert siden andre verdenskrig (Roth 2022a). Bakgrunnen var trolig mangelen på soldater som følge av store tap (Cancian 2022).

4.1 Lovgivning

Mobiliseringen gjaldt fra og med 21. september (Presidentdekret nr. 647 2022). Det juridiske rammeverket er nedfelt i følgende føderale lover:

- Lov nr. 61-FZ av 31. mai 1996 «Om forsvar»
- Lov nr. 31-FZ av 13. februar 1997 «Om mobilisering»
- Lov nr. 53-FZ av 28. mars 1998 «Om militærtjeneste»

Dekretet innførte «delvis» mobilisering. Loven om mobilisering skiller mellom full og delvis mobilisering (1997, art. 1). I denne spesifikke konteksten innebar delvis mobilisering at tidligere militært personell skulle kalles inn og ikke alle tjenestedyktige menn i vernepliktig alder, som ved full mobilisering (Cancian 2022). Loven om mobilisering (1997, art. 4) fastsetter at presidenten bestemmer målet og de overordnede rammene for mobilisering. Dekret nr. 647 art 8 (2022) ga føderasjonssubjektene ansvaret for gjennomføringen av mobiliseringen.

Personer som blir mobilisert, har status som kontraktsoldater i de russiske militære styrkene. De skal lønnes som kontraktsoldater, og plikter å tjenestegjøre frem til presidenten fattet en annen beslutning (Presidentdekret nr. 647 2022).

Det fremgikk ikke av dekretet hvor lenge mobiliseringen skulle vare. Den 28. oktober erklærte Putin og Shoigu at mobiliseringen var fullført. ISW mente at mobiliseringen trolig ble avsluttet var for å frigjøre administrative ressurser til innrulling av høstens vernepliktige (Stepanenko et al. 2022b).

Det ble ikke undertegnet noe dekret som formelt avsluttet den delvise mobiliseringen, da russiske myndigheter uttalte at det ikke trengtes. Medier som Meduza og The Guardian mente russiske myndigheter oppnår flere formål ved ikke å utstede et nytt dekret: For det første at de som har blitt mobilisert, må fortsette tjenesten frem til Kreml beslutter å avslutte krigen, eller demobilisere dem. For det andre trenger ikke myndighetene å utstede et nytt dekret dersom de igangsetter en ny mobiliseringsrunde (Meduza 2022h; Roth 2022b).

4.2 Hvem og hvor mange som skulle mobiliseres

Det fremgikk ikke av dekret nr. 647 hvilke grupper som skulle mobiliseres, eller hvor mange. Det er mulig at dette spesifiseres i /art. 7, som er unntatt offentlighet. Shoigu uttalte 21. september at det var bruk for personer i reservestyrkene med tjenesteerfaring fra militære konflikter eller med en kompetanse som forsvaret har bruk for, uten at det ble nærmere spesifisert hva som menes med dette (Pravda 2022). Vi påpeker at dette var muntlige utsagn som ikke er bindende.

Russland har ikke en stående reservestyrke per i dag. Høsten 2021 startet de mobilisering og trening av reservister til en fast hærreserve over store deler av landet. Opprettelsen av en stående, betalt hærreserve med månedlige øvelser, var noe helt nytt. Fra før har Russland hatt om lag to millioner reservister, men som i liten grad har blitt trent. Det ble trolig rekruttert 50–60 000 reservister høsten 2021 (Hakvåg 2022b, s. 1, 3).

Reservestyrkene består blant annet av følgende kategorier borgere (Lov om militærtjeneste 1998, art. 52; Meduza 2022d):

- Personer som nylig har avtjent førstegangstjeneste
- Tidligere kontraktsoldater
- Personer med offisersutdannelse
- Personer over 27 år som har fått fritak/utsettelse fra førstegangstjeneste, som følge av studier eller av helsemessige årsaker
- Helsepersonell og andre spesialister som forsvaret har særlig bruk for (inkludert kvinner)
- Personer med visse typer yrkesfaglig kompetanse innen kommunikasjon, optikk og IT-teknologi

Ansvar for hvor mange som skulle mobiliseres, lå hos forsvarsministeren, som i september 2022 uttalte (som sitert i Meduza 2022g) at det var planlagt å kalle inn 300 000 reserver. Ifølge FFI (2022) opererte føderasjonssubjektene med kvoter på hvor mange som skulle mobiliseres.

Det er vanskelig å finne pålitelige tall på hvor mange som faktisk ble mobilisert. Ved avslutningen den 28. oktober hevdet Shoigu at 300 000 hadde blitt mobilisert (Roth 2022). Det uavhengige gravenettstedet Vasjnie Istorii (2022) (важные истории – Viktige historier) mente rapporteringen av antall mobiliserte var kaotisk: Noen regioner rapporterte hvor mange som hadde blitt mobilisert, andre hvor mange de planla å mobilisere, og noen rapporterte ikke i det hele tatt. Sammen med den russiske opposisjonelle graveorganisasjonen Conflict Intelligence Team (CIT), mente de å ha funnet at rundt 230 000 personer i 58 regioner var blitt mobilisert per 21. oktober. En anonym kilde (b) med god kjennskap til tematikken (møte november 2022), stilte også spørsmål ved om russiske myndigheter hadde klart å mobilisere så mange som 300 000.

4.3 Prosedyre for innkalling ved mobilisering

Reservisten mottar en innkalling til det militære kommissariatet. Den skal overleveres personlig, mot en signatur. Vedkommende må møte på kommissariatet til et avtalt tidspunkt, og sendes til medisinsk undersøkelse. En kommisjon vurderer vedkommende, avgjørelsen blir sendt til kommissariatet, som deretter avgjør egnethet for tjeneste (Vitalievich 2022). Dersom en person vurderes som egnet, mobiliseres vedkommende innen kort tid, og får utreiseforbud (menneskerettsforsvarere a, møte mars 2023).

4.4 Klage på mobilisering

Veldig få klarte å unngå mobilisering hvis de møtte opp på kommissariatet etter innkalling. Selv de som klaget på innkallingen, risikerte å bli sendt til fronten

(journalist a; russisk NGO, møter i mars 2023). Den sikreste måten å unngå mobilisering var å ikke møte på kommissariatet og helst forsvinne (menneskerettsforsvarere a; menneskerettsforsvarer c, møter i mars 2023).

På spørsmål om hva som skjer hvis man klager på en feilaktig innkalling, svarte flere menneskerettsforsvarere at det er mulig å klage på innkallingen, men at det er vanskelig å nå frem med klagen. De kjente imidlertid til noen eksempler på klager som hadde ført frem (menneskerettsforsvarere a; menneskerettsforsvarer b, møter i mars 2023). Det hjelper å ha bistand fra en advokat, og det er best å klage tidlig i prosessen (menneskerettsforsvarere a, møte mars 2023). Dersom saken blir offentlig kjent, for eksempel i media, er det større sannsynlighet for at en klage vil føre frem, særlig dersom man har reelle grunner for å bli unntatt (menneskerettsforsvarer c; NGO, møter i mars 2023).

4.5 Alternativ tjeneste til mobilisering

Den russiske grunnloven stadfester retten til å avtjene alternativ tjeneste utenfor militæret (siviltjeneste), fra 18 til 21 måneder, som følge av religiøs overbevisning eller av samvittighetsgrunner (Grunnloven 1993, art. 59). Dette gjelder dem som skal avtjene førstegangstjeneste. Loven om alternativ militærtjeneste (2002, art. 9) sier at organisering og gjennomføring av alternativ tjeneste under mobilisering, unntakstilstand og krig, skal bestemmes av konstitusjonelle og føderale lover og andre reguleringer. Det finnes ingen egne bestemmelser om alternativ militærtjeneste for reservister under mobilisering. Heller ingen av de eksisterende lovene og reguleringene som omhandler mobilisering, berører dette (Arnold 2022a). To menneskerettsforsvarere (a) (møte mars 2023) bekreftet at det ikke finnes lovbestemmelser som regulerer alternativ tjeneste under mobilisering.

Kilder Landinfo intervjuet i mars 2023, mente at det er svært vanskelig å få alternativ tjeneste for mobiliserte (menneskerettsforsvarere (a); HRW; journalist a, møter i mars 2023). Fraværet av en bestemmelse har ført til at militære kommissariater har avslått søknader om alternativ tjeneste for personer innkalt under mobiliseringen. Menneskerettsadvokater har oppfordret militærnektene til likevel å søke om alternativ tjeneste, og en rekke mobiliserte har fremmet saker for domstolene (Arnold 2022a). Domstoler har i flere tilfeller erklært mobiliseringsvedtak for samvittighetsnektene gyldige (Arnold 2022b). Landinfo ser ikke bort fra at det kan være mange flere slike eksempler. I mars 2023 opprettet imidlertid en ankedomstol i St. Petersburg en dom som stadfestet retten til alternativ tjeneste for en person, som følge av religiøs overbevisning. Dette skal ha vært den første domsavgjørelsen der en domstol dømte et vedtak om mobilisering for ugyldig (Litvinova 2023).

4.6 Aldersgrense og rekkefølge for innkalling

Presidentdekret nr. 647 (2022) lister tre grunner for å avslutte militærtjenesten så lenge mobiliseringsvedtaket gjelder:

- Oppnådd pensjonsalder
- Helsegrunner som gjør en person uegnet til tjeneste
- Domfellelse som medfører fengselsstraff

Pensjonsalderen til kontraktsoldater avhenger av grad og stilling. Loven om militærtjeneste (1998, art. 53) spesifiserer aldersgrensen for reservister i det russiske forsvaret etter stilling og rang:

- Menige soldater, matroser, sersjanter, seniorsersjanter, sekondløytnanter og sjøkadetter (i sjøforsvaret):
  - Første kategori: opptil 35 år
  - Andre kategori: opptil 45 år
  - Tredje kategori: opptil 50 år
- Junioroffiserer:
  - Første kategori: opptil 50 år
  - Andre kategori: opptil 55 år
  - Tredje kategori: opptil 60 år
- Majorer, kapteiner av 3. rang, oberstløytnanter, kapteiner av 2. rang:
  - Første kategori: opptil 55 år
  - Andre kategori: opptil 60 år
  - Tredje kategori: opptil 65 år
- Oberster, kapteiner av 1. rang:
  - Første kategori: opptil 60 år
  - Andre kategori: opptil 65 år
- Senioroffiserer:
  - Første kategori: opptil 65 år
  - Andre kategori: opptil 70 år

I hvilken rekkefølge reservister kalles inn, avhenger i teorien av kategorien. De som er i første kategori, skal kalles inn først, deretter andre kategori, osv. Kategorien til en reservist står markert på side 11 i det militære ID-kortet (Meduza 2022d). Kvinnelige reservister med rang som offiser, går av med pensjon når de er 50 år, resten når de er 45 (Lov om militærtjeneste 1998, art. 53).

4.7 Militært registrerte yrkesgrupper

Noen sivile yrkesgrupper har kompetanse det russiske forsvaret har behov for. Disse er militært registrert. Med mindre de faller inn under kategoriene for fritak, kan de kalles inn ved mobilisering, også kvinner. Kompetanseområdene er (Metodiske anbefalinger for å håndheve militære registre i organisasjoner 2017):

- Kommunikasjon, blant annet telekommunikasjonsoperatører, radiooperatører
- Datateknikk, blant annet dataprogrammerere, informatikk og IT-teknologi
- Optiske- og lydmåleinstrumenter og meteorologi
- Medisin
- Kartografi

4.7.1 Helsepersonell

Helsepersonell som er militært registrert, kan mobiliseres. Dersom de faller inn under en av kategoriene for fritak, skal de ikke kalles inn (Meduza 2022f). Ifølge kilder med god kunnskap om militærtjeneste og mobiliseringen (anonym kilde b, e-post oktober 2022; russisk NGO, møte oktober 2022; HRW, møte mars 2023), blir helsepersonell registrert hos militære myndigheter når de uteksamineres.

Helseprofesjoner som blir militært registrert, er blant annet: leger, sykepleiere, terapeuter, farmasøyter, tannleger og radiografer (Meduza 2022f). Ifølge Meduza (2022f) betyr ikke dette at helsearbeidere automatisk blir mobilisert. De må inn til en samtale på det militære kommissariatet, hvor det blir avgjort om de skal tjenestegjøre eller ikke. To menneskerettsforsvarere (a) viste til at innkalling av helsepersonell er et skjult og hemmeligholdt tema. Mye helsepersonell skal ha dratt til grenseregioner mot Ukraina fordi de tjener mye mer der enn på sykehus i Russland. Derfor snakkes det lite om, og de søker heller ikke juridisk bistand. Myndighetene prøver generelt å lokke med penger for å få folk til å delta i krigen.

Den 22. september uttalte lederen for helsekomiteen i statsdumaen at det i første rekke var mannlige ansatte i ambulansetjenesten, mannlige anestesileger, traumatologer og ortopeder med erfaring fra strids- eller katastrofeområder, som ville bli kalt inn (Meduza 2022f). Det skal ha blitt gitt innkallingsordre til helsearbeidere, ofte på arbeidsplassen. Noen dager etter at mobiliseringen trådte i kraft, opplyste en advokat i Memorial og advokat Pavel Chikov at det allerede hadde blitt sendt ut innkalling til adskillig helsepersonell (Chikov 2022; Meduza 2022a).

På spørsmål om kvinner har blitt mobilisert, svarte flere kilder Landinfo intervjuet i mars 2023 at, i tillegg til kvinner som jobber i forsvaret, har kvinnelig helsepersonell blitt mobilisert eller fått utreiseforbud (menneskerettsforsvarere a; HRW; journalist b). Dette er for eksempel dem som jobber med akutte skader, kirurgi og sykepleiere. Kvinnelig helsepersonell har blitt sendt for å jobbe på sykehus i grenseområdene, blant annet mange til Rostov, men kildene visste ikke

om de befinner seg ved fronten inne i Ukraina (menneskerettsforsvarere (a); HRW; journalist b, møter mars 2023). RFE/RL (Starikov 2023) skrev i mars om flere kvinner som hadde blitt sendt til de russisk okkuperte områdene i Ukraina for å jobbe med sårede soldater. Det opplyses at flere har blitt overtalt til å bli såkalte feltkoner for offiserer, og blitt utsatt for mishandling dersom de nektet.

4.8 Utsettelse av tjeneste ved mobilisering

Loven om mobilisering (1997, art. 18.1) fastsetter hvem som kan ha rett til midlertidig fritak:

- Personer vurdert som uegnet for tjeneste av helsemessige årsaker – i opptil seks måneder
- Personer med fast hovedansvar for foreldre, ektefelle, biologiske søsken, besteforeldre eller fosterbarn som har dokumenterte særskilte omsorgsbehov
- Verge for mindreårige biologiske søsken
- Personer som forsørger fire eller flere barn under 16 år, eller er eneforsørger for ett eller flere barn under 16 år
- Personer med ektefelle som er minst 22 uker gravid, og har tre barn under 16 år
- Personer med mor som er aleneforsørger for fire eller flere barn under åtte år
- Medlemmer av Føderasjonsrådet eller representanter til statsdumaen

Loven åpner også for at presidenten kan fastsette ytterligere utsettelse/fritak fra mobilisering ved dekret.

Et presidentdekret datert 24. september spesifiserte at det gis utsettelse for førstegangsstudenter, fulltid eller deltid, ved statlig akkrediterte utdanningsinstitusjoner (Presidentdekret nr. 664 2022). Putin undertegnet et nytt dekret 5. oktober som utdypet og utbygget utsettelse for studenter. Det nye dekretet spesifiserte at mastergradsstudenter og studenter på kveldsstudier heller ikke ville bli kalt inn, og at det også gjelder ved statsakkrediterte private universiteter (Meduza 2022b; Presidentdekret nr. 712 2022).

I tillegg gis det fritak for enkelte yrkesgrupper. Presidentdekret nr. 647 (2022, art. 9) presiserte at det gis fritak for visse grupper ansatte i den nasjonale forsvarsindustrien. Enkelte grupper ansatte i IT-, kommunikasjons- og finanssektoren ble også gitt fritak (Fedorova 2022).

4.8.1 Uegnet av medisinske grunner

Etter at en person har blitt innkalt, må vedkommende gjennom en medisinsk undersøkelse, hvis resultat avgjør tjenestedyktighet (Vitalievich 2022). Dekret nr.

565 lister opp fem kategorier av egnethet (Regjeringsdekret nr. 565 om militær medisinsk undersøkelse 2013):

- A – egnet for militærtjeneste
- B – egnet med mindre begrensninger
- C – begrenset egnethet
- G – midlertidig uegnet (i opptil seks måneder)
- D – uegnet

Avhengig av sykdom, erklæres en person midlertidig uegnet, delvis egnet eller helt uegnet. Det militære ID-kortet merkes med G eller D, avhengig av om man er erklært midlertid uegnet eller helt uegnet. De som erklæres helt uegnet, fjernes fra de militære registrenene og får fritak fra verneplikt og mobilisering (Komiteen for soldatmødre u.å; Vitalievich 2022; Volkov 2022). Ved kategori G innkalles personen til ny medisinsk sjekk når utsettelsesperioden er i ferd med å utløpe for å vurdere om helsetilstanden fremdeles tilsier utsettelse (Meduza 2022d).

Kategori D gis til personer med alvorlige og uhelbredelige sykdommer som unntar personer helt fra tjenestegjøring, blant annet (Komiteen for soldatmødre u.å; Vitalievich 2022):

- Hiv/aids
- Akutt form for tuberkulose
- Spedalskhet
- Alvorlige seksuelt overførbare sykdommer
- Alvorlig stadium av sykdom i spiserøret, mage, blære, hjerte og andre organer
- Alvorlige sykdommer på nervesystemet
- Alvorlig psykisk sykdom
- Alvorlig eller moderat psykisk utviklingshemmet
- Anatomiske endringer i synsorganer
- Komplett hørselshemming
- Høyt blodtrykk
- Visse hudsykdommer, som eksem, hudinflammasjon og psoriasis
- Sykdom i muskel- og skjelettsystem
- Epilepsi
- Hjerteiskemi
- Sykdommer i åndedrett/respirasjon
- Alvorlig alkohol- og narkotikaavhengighet

Helsesituasjon som kan føre til at en person vurderes som midlertidig uegnet, omfatter blant annet (Meduza 2022d):

- Forstyrrelser på syn og hørsel
- Luftveissykdommer og sykdommer i urogenitalsystemet
- Skader i mage-tarmkanalen
- Tilstand etter kirurgi
- Endokrine sykdommer
- Visse psykiske lidelser

5 Konsekvenser av å unndra seg mobilisering

5.1 Innkalling mottatt og undertegnet, manglende oppmøte

Manglende oppmøte ved det militære kommissariatet etter å ha mottatt innkalling, har blitt straffet etter art. 21.5 i den administrative loven om forseelser («Unnlatelse av å oppfylle sine forpliktelser ved militær registrering») (2001) med bot på 500–3000 rubler (ca. 60–400 NOK¹⁰). I juli 2023 undertegnet Putin en lovendring som øker boten for ikke å møte til et flatt beløp på 30 000 rubler (ca. 3200 NOK¹¹) (Brennan 2023).

Kilder Landinfo intervjuet i mars 2023, mente at de som hadde mottatt og undertegnet innkalling, men ikke møtt på det militære kommissariatet, i liten grad ble oppsøkt og/eller bøtelagt. De militære myndighetene var for opptatt med å mobilisere og klargjøre de som hadde møtt opp, til at de fikk fulgt opp dem som ikke møtte. Kildene hadde heller ikke hørt om domfellelser av personer som mottok og undertegnet innkalling, reiste ut av landet, for så å returnere (menneskerettsforsvarere a; HRW; journalist a; russisk NGO). Et par kilder (journalist a; russisk NGO) mente at de militære myndighetene i noen tilfeller ringte til eller oppsøkte personer som ikke hadde møtt. En russisk NGO mente at de militære myndighetene mot slutten av mobiliseringen i større grad fulgte opp dem som ikke hadde møtt, som følge av at de hadde kvoter på mobiliserte som måtte fylles.

5.2 Utreise fra Russland uten å ha mottatt innkalling

Ingen av kildene Landinfo intervjuet om retursituasjonen til personer som forlot Russland i frykt for å bli mobilisert, men uten å ha mottatt og undertegnet innkalling, kjente til pågrep eller andre problemer ved retur. To kilder kjente til

---

¹⁰ Valutakurs per 27. juni 2023.

¹¹ Valutakurs per 8. august 2023.

at returnerte har blitt stilt spørsmål på grensen om hvorfor de hadde reist ut av Russland (menneskerettsforsvarere a; HRW, møter mars 2023). Én kilde opplyste at returnerte har blitt tatt til side eller til egne rom der de har måttet vise frem datamaskiner og mobiltelefoner, men la til at det ikke var (og ikke per dags dato er) et generelt utreiseforbud for menn i militærdyktig alder. De har således ikke brutt loven ved å reise ut (menneskerettsforsvarere a, møte mars 2023). En annen kilde poengterte at grensekontrollen ikke kan holde personer tilbake ved grensepassering, med mindre man har en straffesak mot seg (journalist b, møte mars 2023). Dersom det blir iverksatt en ny runde med mobilisering, er det imidlertid en risiko for at de, som andre russiske menn, kan bli kalt inn (journalist a; journalist b, møter mars 2023). Det kan også ha kommet innkalling mens de var ute av landet (journalist b, møte mars 2023).

5.3 Straff for unndragelse og desertering under mobilisering

5.3.1 Lovgivning

Straff for desertering under mobilisering (det vil si etter at en person har blitt mobilisert) ble innført i straffeloven 24. september 2022 (The Insider 2022b). Artiklene i straffeloven som ble endret, er følgende (Straffeloven 1996):

- **Art. 332, pkt. 2.1 og 2.2:** Å unnlate å utføre en ordre under militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt, samt nekte å delta i kamphandlinger, straffes med to til tre års fengsel. Dersom konsekvensene vurderes som alvorlige, kan fengselsstraffen være fra tre til ti år,
- **Art. 333.3:** Å motsette seg eller tvinge en overordnet til å bryte militære plikter under mobilisering, militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt, kan straffes med fengsel fra fem til femten år,
- **Art. 334.3:** Voldelige handlinger mot en overordnet under mobilisering, militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt, kan straffes med fengsel fra fem til femten år,
- **Artikkel 337, pkt. 2.1, 3.1 og 5:** Soldat som under verneplikt eller kontrakt uautorisert forlater en enhet eller tjenestested under mobilisering eller militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt eller fiendtligheter, straffes med inntil fem år i fengsel for fravær inntil ti dager; inntil syv år i fengsel for fravær inntil én måned og fem til ti års fengsel for fravær mer enn én måned,
- **Art. 338.3:** Desertering under mobilisering, militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt, skal straffes med fengsel fra fem til femten år. Tjenestedyktige som deserterer første gang, som følge av en kombinasjon av vanskelige omstendigheter, kan unnslippe straffeansvar,
- **Art. 339.3:** Dersom man prøver å komme seg unna tjeneste, ved å finne opp en sykdom, selvskading eller falske sykdomsbekreftelser under mobilisering,

militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt, er straffen fengsel fra fem til ti år,

- **Art. 340.4;5:** Brudd på reglene for stridsplikt under mobilisering, militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt skal straffes med fem til ti års fengsel for alvorlige overtredelser som truer statens sikkerhet, og inntil fem års fengsel for handlinger forårsaket av uaktsomhet eller uærlighet,
- **Art. 347:** Ødeleggelse eller skade på militær eiendom ved uaktsomhet vil bli straffet med fengsel inntil fem år når den begås under militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt,
- **Art. 348.2:** Tap av militært utstyr som skyldes uaktsomhet, straffes med fengsel i opptil syv år under militær unntakstilstand, i krig eller væpnet konflikt,
- **Art. 352.1:** Frivillig overgivelse skal straffes med fengsel fra tre til ti år. Dersom soldaten har tatt skritt for å slippe fri, returnert til enheten eller tjenestestedet og ikke begått andre forbrytelser mens han var i fangenskap, kan han fritas for straffeansvar.

5.3.2 Eksempler på straffeforfølgelse

Militære domstoler behandler straffesaker for unndragelse og desertering fra militærtjeneste eller mobilisering. Den uavhengige russiske nyhetstjenesten Mediazona (Litavrin 2023) har samlet inn og analysert informasjon fra russiske militære domstolars nettsider.

I 2022 ble rett under 1400 personer dømt for brudd på de militære lovene. Tallet for 2021 lå på litt over 1000. I 2023 ser man en stor økning i antall nye straffesaker: De første fire månedene av 2023 ble det åpnet rett over 1000 straffesaker (Litavrin 2023).

De fleste straffesakene (rundt 80 %) som har blitt opprettet i 2023, er for brudd på art. 337 – å forlate enhet eller tjenestested uten tillatelse, og gjelder brudd som ble begått etter at delvis mobilisering ble innført (Litavrin 2023). Nest flest saker opprettes for brudd på art. 332 – å nekte å utføre en ordre under mobilisering (Mediazona 2023).

Basert på informasjonen Mediazona har hatt tilgang til, påpeker de at flertallet av domfellelsene for brudd på art. 337, er betingede dommer. De strengeste straffene ble gitt der fraværet hadde oversteget én måned, og Landinfo forstår det sånn at det i slike saker blir gitt ubetingede straffer (Litavrin 2023).

De betingede dommene oppgir ofte at den tiltalte slipper fengselsstraff slik at han kan sendes til/tilbake til fronten. I forbindelse med mobiliseringsdekretet skal russiske myndigheter ha lagt ned forbud mot å dimittere dømte soldater dersom straffene er betingede (Litavrin 2023).

6 Mobiliseringen i praksis

Det var store utfordringer med gjennomføringen av den delvise mobiliseringen. Føderasjonssubjekter kan ha ført sin egen praksis, ikke nødvendigvis i tråd med føderale dekretter og reguleringer. Samtidig kan føringer fra Kreml og forsvarsdepartementet ha vært uklare eller ukjent for offentligheten. Flere av dekretene som formelt begrenset mobiliseringen, ble vedtatt etter at mobiliseringsordren ble gitt, og endret seg mange ganger.

Den sosiale situasjonen i ulike føderasjonssubjekter påvirket også hvor mange myndighetene klarte å mobilisere. I fattigere regioner var det enklere å mobilisere, mens det var vanskeligere i storbyer som Moskva og St. Petersburg. Borgere med attraktiv kompetanse, Schengen-visum og/eller oppsparte midler, som tradisjonelt bor i de store byene, hadde mulighet til å forlate landet da mobiliseringsordren kom. Fattigere regioner har også flere unge og ofte flere unge som har tjenestegjort på kontrakt, enn i storbyene vest i Russland.

6.1 Vilkårlike innkallinger til mobilisering

Mange rapporterer at føderasjonssubjekter på vilkårlig vis utstedte innkallinger om mobilisering og at man forsøkte å tvinge personer til å godta innkallingene (Hird et al. 2022a, s. 12; HRW; journalist a; journalist b; møter mars 2023). Ved flere anledninger i Moskva og St. Petersburg skal ansatte ved militære kommissariater og politiet ha gjennomført raid mot ulike steder, for eksempel ved internater for studenter og fremmedarbeidere og boligområder. Noen skal ha fått utlevert innkalling der og da, andre ble tatt med til mobile vervekontorer. Innkallinger ble også delt ut på gaten til forbipasserende (Meduza 2022e). Det skal også ha blitt utstedt innkallinger til avdøde personer. I St. Petersburg skal det ha blitt hengt opp innkallinger på dørene til personer som hadde vært døde i årevis (Hird et al. 2022a, s. 12).

6.1.1 Mobilisering av personer med fritak

Det er adskillige eksempler på at menn som aldri har gjennomført militærtjenesteplikter eller som har fritak, slik som fulltidsstudenter, personer med jobber som er viktige for økonomien og regionen, pensjonister, menn med funksjonshemninger eller med fire eller flere barn, ble mobilisert (Satanovskiy 2022; Van Brugen 2022). Eksempelvis skal myndighetene i Basjkortostan ha mobilisert 200 menn som kvalifiserte til fritak fordi de har mange barn (Stepanenko et al. 2022c). I føderasjonssubjektene Belgorod og Burjatia skal studenter ha blitt mobilisert. I Burjatia skal myndighetene ha kommet til universitetscampus og hentet studenter (Van Brugen 2022). Det skal også ha vært eksempler på at hivsmittede ble mobilisert (Asanova 2022). Innkalte gjennomgikk i mange tilfeller ikke påkrevet medisinsk undersøkelse før de ble mobilisert (Aleksandrov 2022; Alijev, Skype-møte oktober 2022).

I flere føderasjonssubjekter skal feilmobiliserte menn ha blitt sendt hjem igjen (Mediazona 2022b; Satanovskij 2022). Den 29. september 2022 skal Putin ha refset vervemyndigheter for å ha feilmobilisert, hvorpå regionene skal ha begynt å returnere feilmobiliserte (Vasjnje Istorii 2022). Gravejournalister i Vasjnij Istorii (2022) mente å ha bevis på at rundt 5000 ble returnert, et mye lavere tall enn det myndighetene oppga. Lederen av forsvarskomiteen i statsdumaen skal ha uttalt at 10 000 personer ble sendt hjem i løpet av mobiliseringen.

6.1.2 Endring av informasjon i militære ID-kort

Det kom også rapporter om at militære kommissariater endret informasjon i de innkaltes militære ID-kort (военный билет/vojennyj biljet), angivelig for å kunne mobilisere nok personell. En mann som hadde blitt mobilisert i St. Petersburg, fortalte Novaya Gazeta at hans militære spesialitet/kompetanse radiospaning, ble strøket og endret til rifleskytter. Det skal også ha blitt skrevet på ID-kortet at han gjennomgikk repetisjonsøvelse i 2021, mens han selv sier han var koronasyk på dette tidspunktet. Det samme skal ha skjedd med en del andre i hans enhet. En annen skal ha fått strøket at han tilhørte kategori «C» (delvis egnet for tjeneste) og påført rifleskytter i stedet (Aleksandrov 2022).

6.2 Forhold under mobilisering

6.2.1 Manglende trening før de ble sendt til fronten

Ulike kilder rapporterte at mobiliserte ble sendt til fronten i Ukraina etter kort tid, hvilket tyder på at de fikk lite eller ingen trening før de dro. Enkelte skal ha blitt sendt til fronten etter kun fire–fem dagers trening. En del skal ha fått trening først etter ankomst til Ukraina (Hird et al. 2022a, s. 11; Starikov 2022). Russiske militærbloggere og andre meldte også om kritikkverdige forhold i treningsleirer, som mangel på personell, telt og mat, og antydte at elendige og lovløse forhold skal ha medført at flere døde (Hird et al. 2022b, s. 11; The Moscow Times 2022). Mange skal ha måttet kjøpe egen mat og eget utstyr etter at ble mobilisert (The Moscow Times 2022). Russiske NGO-er og sivile organiserte pengeinnsamlinger for å støtte mobiliserte med grunnleggende utstyr (Hird et al. 2022b, s. 12).

6.2.2 Forsinket eller uteblitt betaling

19. oktober 2022 vedtok Putin et dekret som fastsatte at de som tjenestegjør i det russiske forsvaret under mobiliseringen, skulle motta minst 195 000 rubler (ca. 25 000 NOK¹²) i måneden, og at dette skal utbetales i tide. Dekretet var trolig et forsøk på å dempe misnøye og svare på en rekke klager som hadde kommet fra mobiliserte, om at de ikke hadde fått betaling i tide eller i det hele tatt. Det kom

---

¹² Valutakurs 30. juni 2023.

også tilbakemeldinger om at slektninger til drepte russiske soldater i Ukraina, ikke hadde mottatt den økonomiske kompensasjonen de har krav på (Lawlor et al. 2022, s. 13; Meduza 2022c). I 2023 har det fortsatt å komme klager fra mobiliserte og andre tjenestegjørende og deres familier over hele landet om forsinket eller uteblitt betaling (Artyushenko 2023).

6.2.3 Økning i etterspørselen etter falske bekreftelser

Det har alltid vært forholdsvis lett for unge menn å kjøpe falske helseattester for å unnslippe førstegangstjenesten. Markedet for falsk dokumentasjon skal ha økt kraftig etter innføringen av delvis mobilisering, og tusenvis av reklamer for ulike tjenester dukket opp på Telegram og i andre forum (Asanova 2022).

Det var særlig falske sykdomsbekreftelser, som hiv og hepatitt B eller C, som økte i omfang. En Telegram-reklame skrev blant annet: «Det er bedre å være på listen for hivsmittede enn på listen over savnede personer». Slike bekreftelser kostet i fjor høst angivelig 12 000–55 000 rubler (1500–7000 NOK¹³) (Asanova 2022).

Novaja Gazeta skrev at den mest kostbare måten å unnslippe mobilisering på, skal ha vært å kjøpe bekreftelse på at man studerer fulltid på et universitet, eller jobber i et stort IT-firma. En del av reklamene for metoder å unnslippe mobilisering, skal ha vist seg å være falske og ikke tilby det de reklamerte for (Asanova 2022).

7 Mobilisering til krigen i Ukraina – situasjonen nå

7.1 Skjult mobilisering siden slutten av oktober 2022

En rekke kilder mener det har pågått en såkalt skjult mobilisering (crypto mobilisation) etter at russiske myndigheter erklærte mobiliseringen for avsluttet i slutten av oktober 2022. I føderasjonssubjektene Udmurtia, Samara og Rostov skal det medio november ha blitt sendt ut innkallinger under påskudd av å oppklare informasjon for fremtidig mobilisering. I Moskva skal et rekrutteringskontor ha sendt innkallinger til tidligere innkalte som ikke ble mobilisert i første runde (Stepanenko et al. 2022a, s. 13).

Menneskerettsadvokat Pavel Chikov (som sitert i Eckel 2023) hevdet at det i mars ble sendt innkallinger til menn i mist 42 føderasjonssubjekter. En anonym kilde (b), med god kjennskap til tematikken, opplyste i et møte i juni 2023 at den skjulte mobiliseringen foregår i form av at menn kalles inn og overtales til å undertegne kontrakt. Også flere kilder Landinfo intervjuet i mars, mente det pågår en skjult

---

¹³ Valutakurs per 30. juni 2023.

mobilisering, men ikke i like stor skala som den som pågikk høsten 2022 (HRW; menneskerettsforsvarer c; journalist b; russisk NGO, møter mars 2023). Dara Massicot, forsker på det russiske forsvaret ved den amerikanske tenketanken RAND Corporation (som sitert i Eckel 2023), var imidlertid usikker på om innkallingene som nå sendes er del av en formell mobiliseringskampanje, eller en oppdatering av databaser til en eventuell fremtidig mobilisering.

7.2 Rekruttering av frivillige på kontrakt

Det er uansett på det rene at russiske myndigheter igangsatte nye runder med mobilisering av frivillige på kontrakt vinteren og våren 2023. Dette er trolig for å unngå en ny runde med mobilisering, som etter all sannsynlighet vil være svært upopulær i den russiske befolkningen.

Som tidligere nevnt, har Kreml satt seg mål om å verve 400 000 kontraktsoldater til Ukraina i løpet av 2023. Forsvarsdepartementet og private militære grupper, som Wagner, har drevet store vervekampanjer, både i sosiale medier og i offentligheten, hovedsakelig til tjeneste på kontrakt. Kampanjene i 2023 anslås å være mange ganger større enn dem sommeren 2022. Over hele landet brukes ulike offentlige institusjoner for å rekruttere: guvernører, offentlige servicesentre, museer, biblioteker og til og med skoler og barnehager har postet reklamer på sine Vkontakte-sider. Det har også blitt hengt opp reklameplakater i oppganger i boligblokker, på jobbsentre, på metroen og i butikkvinduer (Talanova & Kondratyev 2023). En militær ekspert, Kirill Mikhailov (som sitert i Talanova & Kondratyev 2023), poengterer at kontraktene som nå tilbys, er uten sluttdato, og utløper når Putin fatter beslutning om det.

Reklamevideoer produsert av russiske myndigheter (og tidligere av Wagner-gruppen), har floreret i sosiale medier, og bruker ulike narrativer for å få folk til å verve seg. Mange myndighetsproduserte videoer viser scener der fattige russere sliter med å få pengene til å strekke til, og krigen presenteres som en løsning på folks økonomiske problemer. Andre fremstiller russere med alkoholproblemer, eller uten fremtidsutsikter. Krigen fremheves som den beste måten å få et rikt liv med meningsfylt innhold. Atter andre videoer viser at krig gjør gutter om til menn – at ekte menn er krigere, og at slike menn er mer attraktive for kvinner. En del av videoene har fornærmet den russiske offentligheten – ikke bare dem som er mot krigen, men også krigstilhengere – for å ha fremstilt russere som verdiløse og stagnerte alkoholikere (Kruglova 2023).

Det stilles spørsmål ved om myndighetene vil klare å verve tilstrekkelig med frivillige på denne måten, eller om de vil se seg nødt til å sette i gang en ny runde med mobilisering på et aller annet tidspunkt. En anonym kilde (b), med god kjennskap til tematikken, mente at mobilisering er svært sensitivt i Russland, og at myndighetene trolig ikke vil igangsette en ny runde (møte, juni 2023). Dara Massicot mente i mars (som sitert i Eckel 2023) at russiske myndigheter før eller

senere vil måtte mobilisere, men at spørsmålet er hvordan de vil gjennomføre det. Én mulighet er kontinuerlige runder med mindre innkallinger, alternativt en stor og omfattende mobilisering. Mindre runder med påfyll av soldater er både håndterbart for myndighetene og ønskelig for å sikre den innenrikspolitiske stabiliteten. Flere kilder med god kunnskap om situasjonen i Russland, var også av den oppfatning at det trolig vil komme nye runder med mobilisering (menneskerettsforsvarere a; journalist a; russisk NGO, møter mars 2023). Én kilde påpekte at tiltak myndighetene igangsatte på hans hjemsted ved oppstarten av mobiliseringen i september 2022, ikke har blitt fjernet, men gjelder ut 2023, noe han mener er et tegn på at det kommer en ny runde (russisk NGO, møte mars 2023).

8

Referanser

Skriftlige kilder

- Aleksandrov, G. (2022, 20. oktober). Triflemen. *Novaya Gazeta Europe*. Tilgjengelig fra <https://novayagazeta.eu/articles/2022/10/20/triflemen-en> [lastet ned 27. oktober 2022].
- Arnold, V. (2022a, 19. desember). *Russia: No legal provision for alternative civilian service during mobilisation*. Oslo: Forum 18. Tilgjengelig fra https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2797 [lastet ned 26. juni 2023].
- Arnold, V. (2022b, 20. desember). *RUSSIA: Refusing to "carry out orders aimed at destruction and utter defeat of living people"*. Oslo: Forum 18. Tilgjengelig fra https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2798 [lastet ned 26. juni 2023].
- Artyushenko, O. (2023, 1. april). 'Empty Promises': Wives Of Russian Soldiers Fighting In Ukraine Say Pay Is Not What Was Promised *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-soldiers-salaries-unpaid-ukraine-invasion/32345161.html> [lastet ned 30. juni 2023].
- Asanova, A. (2022, 14. oktober). Mobilisation gets dodgy. *Novaya Gazeta Europe*. Tilgjengelig fra <https://novayagazeta.eu/articles/2022/10/14/mobilisation-gets-dodgy> [lastet ned 27. oktober 2022].
- Bailey, R.; Hird, K.; Wolkov, N. & Clark, M. (2023, 14. juni). *Russian Offensive Campaign Assessment*. Washington D.C.: Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/June%202014%20Russian%20Offensive%20Campaign%20Assessment%20PDF.pdf> [lastet ned 15. mai 2023].
- Brennan, D. (2023, 1. august). Putin Tightens Mobilization Noose with Tenfold Hike in Draft-Dodging Fines. *Newsweek*. Tilgjengelig fra <https://www.newsweek.com/putin-mobilization-tenfold-hike-draft-dodging-fines-conscription-ukraine-reserves-1816658> [lastet ned 8. august 2023].
- Børresen, J.; Ryste, M.E & Rein, T. (2020, 28. september). *Verneplikt*. Oslo: SNL, dvs. Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra <https://snl.no/verneplikt> [lastet ned 17. november 2022].
- Cancian, M.F. (2022, 26. september). *What Does Russia's 'Partial Mobilization' Mean?* Washington, D.C.: Center for Strategic International Studies. Tilgjengelig fra <https://www.csis.org/analysis/what-does-russias-partial-mobilization-mean> [lastet ned 10. oktober 2022].
- Chikov, P. (2022, 21. september). *Медики в Москве массово получают повестки из военкоматов для вручения мобилизационного предписания. [Leger i Moskva har i stort antall mottatt innkalling til militære registrerings- og innkallingskontorer]*. Telegram. Tilgjengelig fra <https://t.me/pchikov/5062> [lastet ned 20. oktober 2022].
- Clark, Mason; Barros, George & Hird, Karolina (2022, 31. mars). *Russian Offensive Campaign Assessment* (Institute for the Study of War & AEI's Critical Threats Project 2022). Washington, D.C.: Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Operations%20Assessments%20March%2031.pdf> [lastet ned 5. mai 2022].
- Country of Origin Information Reports Section (2021, april). *Country of origin information report for the Russian Federation*. Haag: Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands. Tilgjengelig fra

https://coi.euaa.europa.eu/administration/netherlands/PLib/04_2021_MinBZ_NL_COI_report_Russian_Federation.pdf [lastet ned 4. mai 2022].

Dzutsati, V. (2015, 25. februar). Chechen Conscripts and Their Russian Commanders—Irreconcilable Differences? *Jamestown Foundation*. Tilgjengelig fra <https://jamestown.org/program/chechen-conscripts-and-their-russian-commanders-irreconcilable-differences-2/> [lastet ned 7. november 2022].

EASO (2018, august). *Country of Origin Information Report Russian Federation: The situation for Chechens in Russia*. Valetta: European Asylum Support Office. Tilgjengelig fra https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/Chechens_in_RF.pdf [lastet ned 5. mai 2022].

Eckel, M. (2023, 16. mars). Don't Call It Mobilization: Across Russia, Military Recruiters Send Out New Orders. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-mobilization-recruitment-ukraine/32321587.html> [lastet ned 30. juni 2023].

Eurasianet (2022, 23. september). Concerns over conscription in Abkhazia as Russia mobilizes. *Eurasianet*. Tilgjengelig fra <https://eurasianet.org/concerns-over-conscription-in-abkhazia-as-russia-mobilizes> [lastet ned 26. mai 2023].

Fedorova, D. (2022, 23. september). Минобороны России: частичной мобилизации не подлежат сотрудники финансовой сферы, IT и СМИ [Det russiske forsvarsdepartementet: ansatte i finanssektoren, IT og media skal ikke være underlagt delvis mobilisering]. *Garant.ru*. Tilgjengelig fra <https://www.garant.ru/news/1567774/> [lastet ned 21. oktober 2022].

FFI, dvs. Forsvarets forskningsinstitutt (2022, 19. oktober). *Ukraina-krigen: – Mobiliseringen gjør krigen mer upopulær i Russland* [podcast]. Tilgjengelig fra <https://www.ffi.no/aktuelt/podkaster/ukraina-krigen--mobiliseringen-gjor-krigen-mer-upopulaer-i-russland> [lastet ned 25. oktober 2022].

Free Space (2022, 30. september). «Кадыров — кто угодно, но только не ястреб» Журналистка Елена Милашина опубликовала текст о том, зачем глава Чечни отправляет солдат на войну в Украину. Вот его пересказ. ["Kadyrov is anything but a hawk" Journalist Elena Milashina published a text about why the head of Chechnya sends soldiers to war in Ukraine. Here's a retelling of it.]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/feature/2022/09/30/kadyrov-kto-ugodno-no-tolko-ne-yastreb> [lastet ned 6. oktober 2022].

Graham-Harrisson, E. & Mironova, V. (2022, 22. mars). Chechnya's losses in Ukraine may be leader Ramzan Kadyrov's undoing. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/22/chechnyas-losses-in-ukraine-may-be-leader-ramzan-kadyrovs-undoing> [lastet ned 5. mai 2022].

Grunnloven (1993). *Конституция российской федерации [Den russiske føderasjons grunnlov]*. Tilgjengelig fra <http://www.constitution.ru/> [lastet ned 4. mai 2022].

Hakvåg, U. (2022a, 11. mars). Bruker Russland vernepliktige i Ukraina? *FFIs blogg* [blogg]. Tilgjengelig fra <https://www.ffi.no/aktuelt/blogg/bruker-russland-vernepliktige-i-ukraina> [lastet ned 5. mai 2022].

Hakvåg, U. (2022b, 19. april). *Den nye russiske hærreserven - Russlands mobilisering av reservister innen rammen av av BARS høsten 2021 (22/00978)*. Oslo: FFI. Tilgjengelig fra <https://publications.ffi.no/nb/item/asset/dspace:7329/22-00978.pdf> [lastet ned 12. oktober 2022].

- Hakvåg, U. (2023, 25. april). *Russlands nye styrkemål* (FFI-rapport 23/00874). Oslo: FFI. Tilgjengelig fra <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/3180/23-00874.pdf> [lastet ned 22. mai 2023].
- Hird, K.; Bailey, R.; Stepanenko, K.; Wolkov, N.; Philipson, L. & Kagan, F.W (2023, 20. februar). *Russian Offensive Campaign Assessment*. Washington, D.C.: ISW. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Operations%20Assessments%20February%202020%202023.pdf> [lastet ned 30. mai 2023].
- Hird, K.; Barros, G.; Stepanenko, K.; Mappes, G.; Bailey, R. & Kagan, F.W (2022a, 11. oktober). *Russian Offensive Campaign Assessment, October 11*. Washington, D.C.: ISW, dvs. Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Offensive%20Campaign%20Assessment%20October%2011.pdf> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Hird, K.; Lawlor, K.; Bailey, R.; Mappes, G.; Barros, G. & Kagan, F.W (2022b, 5. oktober). *Russian Offensive Campaign Assessment, October 5*. Washington, D.C.: ISW, dvs. Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Offensive%20Campaign%20Assessment%20October%205.pdf> [lastet ned 25. oktober 2022].
- HRW, dvs Human Rights Watch (2019, 1. november). *Crimea: Conscription Violates International Law*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2019/11/01/crimea-conscription-violates-international-law> [lastet ned 30. mai 2023].
- Høiback, H. (2020, 3. desember). *Mobilisering*. Oslo: SNL, dvs Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra <https://snl.no/mobilisering> [lastet ned 7. november 2022].
- Idel.Realities (2022, 12. august). 'We Were Nothing To Them': Russian Volunteer Reservists Return From War Against Ukraine Feeling Deceived. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-volunteers-ukraine-treatment-minimal-training-war/31985377.html> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Ilyushina, M. (2023, 10. januar). Putin secretly pardoned convicts recruited by Wagner to fight in Ukraine. *The Washington Post*. Tilgjengelig fra <https://www.washingtonpost.com/world/2023/01/10/putin-wagner-convicts-secret-pardon/> [lastet ned 15. juni 2023].
- The Insider (2022a, 15. juni). "Mothers and sisters are threatened." How in Chechnya "volunteers" are forcibly sent to fight in Ukraine. *The Insider*. Tilgjengelig fra <https://theins.ru/obshchestvo/252025> [lastet ned 6. oktober 2022].
- The Insider (2022b, 26. oktober). Russia initiates first criminal case for unauthorized abandonment of military unit by conscript. *The Insider*. Tilgjengelig fra <https://theins.ru/en/news/256417> [lastet ned 17. november 2022].
- Interfaks (2022, 21. desember). Численность Вооруженных сил РФ предложено увеличить до 1,5 млн военнослужащих [It is proposed to increase the number of the Armed Forces of the Russian Federation to 1.5 million military personnel]. *Interfaks*. Tilgjengelig fra <https://www.interfax.ru/russia/878044> [lastet ned 1. juni 2023].
- Johansen, P.A.; Murray, S.M.; Lom, J.A.G.; Strøm, T.J & Trædal, T. J. (2022, 2. april). Bare 18–19 år gamle ble de sendt i døden. Her er Putins yngste soldater. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/v51E6V/bare-1819-aar-gamle-ble-de-sendt-i-doeden-her-er-putins-yngste-soldater> [lastet ned 6. oktober 2022].

- Johansen, P.A.; Murray, S.M. & Trædal, T. J. (2022, 11. april). Her er Putins muslimske soldater. Nå dør de i Russlands hellige krig. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/wOOzo4/her-er-putins-muslimske-soldater-naa-doer-de-i-russlands-hellige-krig> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Kavkaz.Realii (2022, 7. juni). In Chechnya, called the number of residents of the republic sent to the war against Ukraine. *Kavkaz.Realii*. Tilgjengelig fra <https://www.kavkazr.com/a/v-chechne-nazvali-chislo-otpravlennyh-na-voynu-protiv-ukrainy-zhiteley-respubliki/31886828.html> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Komin, M. (2023, 3. mai). *Russia's Database of Draft Dodgers Will Only Cause More Chaos*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace. Tilgjengelig fra <https://carnegeendowment.org/politika/89671> [lastet ned 4. juli 2023].
- Komiteen for soldatmødre (u.å). *Категория годности Д - не годен к военной службе [Kategori D - uegnet for militærtjeneste]*. Moskva: Komiteen for soldatmødre. Tilgjengelig fra <https://ksmus.ru/info/kategoriya-godnosti-d/> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Krikunenko, I. (2022, 7. april). Брат по оружию. Воюющий за Украину командир чеченских добровольцев рассказывает о своих трех войнах с Россией [Brother in arms. Commander of Chechen volunteers fighting for Ukraine talks about his three wars with Russia]. *NV*. Tilgjengelig fra <https://nv.ua/ukraine/politics/batalon-sheyha-mansura-voyuet-protiv-rossii-intervyu-nv-s-komandirom-novosti-ukrainy-50231689.html> [lastet ned 15. november 2022].
- Kruglova, A. (2023, 20. mars). *Mobilisation in Russia: How to convince men to fight in Ukraine?* London: RUSI, dvs. Royal United Services Institute. Tilgjengelig fra <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/mobilisation-russia-how-convince-men-fight-ukraine> [lastet ned 3. juli 2023].
- Lawlor, K.; Hird, K.; Mappes, G.; Bailey, R.; Barros, G. & Kagan, F.W (2022, 19. oktober). *Russian Offensive Campaign Assessment, October 19*. Washington, D. C.: ISW, dvs. Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Operations%20Assessments%20October%202019.pdf> [lastet ned 27. oktober 2022].
- Litavrin, M. (2023, 12. mai). A soldier's last resort. Russian AWOL figures soar, surpassing full-year tally within first four months of 2023. *Mediazona*. Tilgjengelig fra <https://en.zona.media/article/2023/05/12/awols> [lastet ned 29. juni 2023].
- Litvinova, D. (2023, 16. mars). Russia OKs alternative civil service for mobilized believer. *AP News*. Tilgjengelig fra <https://apnews.com/article/russia-ukraine-mobilization-civil-service-102939bcdef665e4233584d00a55e994> [lastet ned 23. juni 2023].
- Lov om administrative forseelser (2001). *Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях" от 30.12.2001 (N 195-ФЗ) [Den russiske føderasjons lov om administrative forseelser datert 30.12.2001]*. Tilgjengelig fra http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/ [lastet ned 16. desember 2021].
- Lov om alternativ militærtjeneste (2002, 25. juli). *Российская федерация федеральный закон об альтернативной гражданской службе [The federal law on alternative civil service]*. Tilgjengelig fra https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37866/ [lastet ned 26. juni 2023].
- Lov om militærtjeneste (1998). *федеральный закон о воинской обязанности и военной службе (Føderal lov nr. 53-FZ) [Den føderale loven om militærtjeneste]*. Tilgjengelig fra <https://legalacts.ru/doc/FZ-o-voinskoj-objazannosti-i-voennoj-sluzhbe/> [lastet ned 4. mai 2022].

- Lov om mobilisering (1997, 13. februar). *федеральный закон о мобилизационной подготовке и мобилизации в российской федерации (Føderal lov nr. 31-FZ) [Den føderale loven om forberedelse til mobilisering og mobilisering i den russiske føderasjonen]*. Tilgjengelig fra http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_13454/ [lastet ned 12. oktober 2022].
- Luzin, P. (2023, 20. mars). *Russia's Crisis of Restoring Manpower*. Washington, D.C.: Eurasia Daily Monitor. Tilgjengelig fra <https://jamestown.org/program/russias-crisis-of-restoring-manpower/> [lastet ned 22. mai 2023].
- Mediazona (2022, 12. august). 'I'm not afraid to take a bullet' Russian convict turned Wagner Group recruit tells Mediazona why he agreed to go fight in Ukraine. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/feature/2022/08/12/i-m-not-afraid-to-take-a-bullet> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Mediazona (2023, 27. april). С начала мобилизации в суды поступило больше тысячи дел против военных, отказавшихся служить или исполнять приказ [Since the beginning of the mobilization, the courts have received more than a thousand cases against the military who refused to serve or execute orders]. *Mediazona*. Tilgjengelig fra <https://zona.media/news/2023/04/27/onethousand> [lastet ned 29. juni 2023].
- Meduza (2022a, 24. september). The only good thing is that they won't grab me off the street' How Russia's mobilization affects women and transgender people. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/feature/2022/09/24/the-only-good-thing-is-that-they-won-t-grab-me-off-the-street> [lastet ned 20. oktober 2022].
- Meduza (2022b, 5. oktober). Putin allows draft deferral for graduate and night school students. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/news/2022/10/05/putin-allows-draft-deferral-for-graduate-and-night-school-students> [lastet ned 10. oktober 2022].
- Meduza (2022c, 17. oktober). В СПЧ заявили о массовых задержках выплат мобилизованным — и об отсутствии таких выплат [Human Rights Council kunngjorde store forsinkelser i betaling til de mobiliserte - og uteblivelse av betalinger]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/news/2022/10/17/v-spch-zayavili-o-massovyh-zaderzhkah-vyplat-mobilizovannym-i-ob-otsutstvii-takih-vyplat> [lastet ned 27. oktober 2022].
- Meduza (2022d, 23. september). Все, что вам нужно знать, если мобилизация касается вас или ваших близких [Alt du trenger å vite dersom mobilisering bekymrer deg eller dine kjære]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/feature/2022/09/23/vse-chno-vam-nuzhno-znat-esli-mobilizatsiya-kasaetsya-vas-ili-vashih-blizkih> [lastet ned 10. november 2022].
- Meduza (2022e, 14. oktober). «Им нужно выполнить цифры. Проще — за счет тех, кто не сопротивляется». [De trenger å fylle tallene. Det er lettere på bekostning av de som ikke motsetter seg.]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/feature/2022/10/14/im-nuzhno-vypolnit-tsifry-prosche-za-schet-teh-kto-ne-soprotivlyaetsya> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Meduza (2022f, 3. oktober). Повестки на войну с Украиной получают врачи и медбратья по всей России. [Leger og sykepleiere har mottatt innkallinger til krig mot Ukraina over hele Russland. Vil de bli sendt til fronten?]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/feature/2022/10/03/povestki-na-voynu-s-ukrainoy-poluchayut-vrachi-i-medbratya-po-vsey-rossii> [lastet ned 20. oktober 2022].
- Meduza (2022g, 21. september). Россияне уже начали массово получать повестки. А что, если просто не ходить в военкомат? [Russere har allerede begynt å motta innkallinger i massevis. Hva skjer hvis du ikke møter på vernekontoret?]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/cards/rossiyane-uzhe-nachali-massovo-poluchat-povestki-a-chno-esli-prosto-ne-hodit-v-voenkomat> [lastet ned 10. oktober 2022].

- Meduza (2023a, 27. juli). More than a million more soldiers: For an even bigger army, Russian lawmakers raised the nation's conscription age ceiling to 30 without bumping the minimum age to 21 as promised. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/feature/2023/07/27/more-than-a-million-more-soldiers> [lastet ned 8. august 2023].
- Meduza (2023b, 4. august). Putin signs law raising maximum conscription age to 30. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/en/news/2023/08/04/putin-signs-law-raising-maximum-conscription-age-to-30> [lastet ned 8. august 2023].
- Meduza (2023c, 8. mai). Британская разведка: власти РФ пытаются вербовать мигрантов. Согласившихся служить отправят, скорее всего, на передовую [British intelligence: the Russian authorities are trying to recruit migrants. Those who agree to serve will most likely be sent to the front line]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/news/2023/05/08/britanskaya-razvedka-vlasti-rf-pytayutsya-verbovat-migrantov-soglasivshih-sya-sluzhit-otpravyat-skoree-vsego-na-peredovuyu> [lastet ned 30. mai 2023].
- Meduza (2023d, 11. april). Краткое содержание военной реформы: повестки — электронные, границы — закрытые. Кого это коснется? [Summary of military reform: subpoenas are electronic, borders are closed. Who will be affected?]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/cards/kratkoe-soderzhanie-voennoy-reformy-povestki-elektronnye-granitsy-zakrytie-kogo-eto-kosnetsya-spoyley-vseh> [lastet ned 4. juli 2023].
- Meduza (2023e, 13. juni). Путин подписал закон об изъятии загранпаспортов у призывников [Putin signed a law on the seizure of passports from conscripts]. *Meduza*. Tilgjengelig fra <https://meduza.io/news/2023/06/13/putin-podpisal-zakon-ob-iz-yatii-zagranpasportov-u-prizyvnikov> [lastet ned 5. juli 2023].
- Menabde, G. (2022). Abkhazia Rejects Putin's Mobilization. *Eurasia Daily Monitor*, 19(157). Tilgjengelig fra <https://jamestown.org/program/abkhazia-rejects-putins-mobilization/> [lastet ned 26. mai 2023].
- Metodiske anbefalinger for å håndheve militære registre i organisasjoner (2017, 11. juli). *Профессии, специальности и направления подготовки, полученные в образовательных организациях и других организациях, при наличии которых граждане женского пола получают военно-учетные специальности и подлежат постановке на воинский учет [Yrker, spesialiteter og opplæringsområder, mottatt i utdanningsinstitusjoner og andre organisasjoner, der kvinner mottar militære spesialiteter og er gjenstand for militær registrering]*. Tilgjengelig fra http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_280231/16eed77753e55898298e2ccc3521bbc6b92fe725/ [lastet ned 21. oktober 2022].
- Migrationsverket (2023). *Ryssland: Nytt system för delgivning av militära kallelser m.m.* Norrkøping: Migrationsverket. Tilgjengelig fra <https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=47411> [lastet ned 4. juli 2023].
- Mikheeva, E. (2022, 26. oktober). Военный билет: что нужно знать про военный билет в 2022 году? [Militær ID: Hva trenger du å vite om militær ID i 2022?]. *Armyhelp.ru*. Tilgjengelig fra <https://armyhelp.ru/voennyiy-bilet/> [lastet ned 31. oktober 2022].
- The Moscow Times (2022, 6. oktober). Mobilized Russian Soldiers Protest Over 'Animal' Conditions. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2022/10/06/mobilized-russian-soldiers-protest-over-animal-conditions-a78995> [lastet ned 25. oktober 2022].

- The Moscow Times (2023a, 22. mars). Report: Russian Soldiers in Ukraine Face Increasing Payment Delays. *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2023/03/22/3-anthrax-cases-confirmed-in-central-russia-a80577> [lastet ned 2. juni 2023].
- The Moscow Times (2023b, 31. mars). Russian Military to Draft 147,000 New Recruits in Spring Call-Up *The Moscow Times*. Tilgjengelig fra <https://www.themoscowtimes.com/2023/03/31/russian-military-to-draft-147000-new-recruits-in-spring-call-up-a80672> [lastet ned 25. mai 2023].
- Nikolskij, A. (2022, 22. desember). Минобороны объявило об увеличении численности армии до 1,5 млн человек [The Ministry of Defense announced an increase in the size of the army to 1.5 million people]. *Vedomosti*. Tilgjengelig fra <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2022/12/22/956473-minoboroni-obyavilo-ob-uvlichenii-chislennosti-armii> [lastet ned 1. juni 2023].
- OHCHR, dvs. FNs høykommissær for menneskerettigheter (2022, 29. juni). *Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the Russian Federation*. Geneve: OHCHR. Tilgjengelig fra <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf> [lastet ned 30. mai 2022].
- Pravda, Komsomolskaja, (2022, 21. september). [Shoigu fortalte hvem som er vernepliktig under delvis mobilisering]. You Tube. Tilgjengelig fra <https://www.youtube.com/watch?v=-6opGwugKo> [lastet ned 12. oktober 2022].
- Presidentdekret nr. 647 (2022, 21. september). Указ «Об объявлении частичной мобилизации в Российской Федерации» [Dekret om delvis mobilisering i den russiske føderasjonen]. Tilgjengelig fra <http://kremlin.ru/events/president/news/69391> [lastet ned 10. oktober 2022].
- Presidentdekret nr. 664 (2022, 24. september). Указ президента российской федерации о предоставлении отсрочки от призыва на военную службу по мобилизации [Den russiske presidentens dekret om regler for fritak for innkalling til militærtjeneste ved mobilisering]. Tilgjengelig fra http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_427332/ [lastet ned 13. oktober 2022].
- Presidentdekret nr. 712 (2022, 5. oktober). Указ президента российской федерации о внесении изменения в указ президента российской федерации от 24 сентября 2022 г. n 664 "о предоставлении отсрочки от призыва на военную службу по мобилизации" [Den russiske presidentens dekret om endringer i presidentdekret nr. 664 om unntak ved militærtjeneste ved mobilisering]. Tilgjengelig fra http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_428245/ [lastet ned 14. oktober 2022].
- Regjeringsdekret nr. 565 om militær medisinsk undersøkelse (2013, 4. juli). Обследование и освидетельствование граждан при первоначальной постановке на воинский учет и призыве на военную службу (Dekret nr. 565) [Undersøkelse av borgere for militær registrering og verneplikt]. Tilgjengelig fra https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149096/b29a8a7e90d241e0f4eb4bbff0d993e7b49cfa9b/ [lastet ned 24. oktober 2022].
- Regnum.ru (2020, 16. november). Военком Чечни сообщил о квоте на призыв в армию. [den militære komissæren i Tsjetsjenia annonserte kvoten for førstegangstjeneste i militæret]. *Regnum.ru*. Tilgjengelig fra <https://regnum.ru/news/society/3116182.html> [lastet ned 15. november 2022].

- Reuters (2023a, 17. januar). Russia to make 'major changes' to armed forces from 2023 to 2026. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/world/europe/russia-make-major-changes-armed-forces-2023-2026-2023-01-17/> [lastet ned 31. mai 2023].
- Reuters (2023b, 13. mars). Russian lawmaker introduces bill pushing back conscription age. *Reuters*. Tilgjengelig fra <https://www.reuters.com/world/europe/russian-lawmaker-introduces-bill-pushing-back-conscription-age-2023-03-13/> [lastet ned 22. mai 2023].
- RFE/RL (2022, 2. september). Putin Associate Prigozhin Reportedly Recruiting Hundreds Of Inmates To Fight In Ukraine. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/russia-prigozhin-vagner-recruiting-hundreds-of-inmates-to-fight-ukraine/32015646.html> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Ria Novosti (2022, 22. januar). Как получить военный билет: процедура, нужно ли для этого служить в армии [Hvordan skaffer man et militært ID-kort: prosedyre, det er nødvendig å tjenestegjøre i militæret]. *Ria Novosti*. Tilgjengelig fra <https://ria.ru/20220122/dokumenty-1769022313.html> [lastet ned 31. oktober 2022].
- Rossijskaja Gazeta (2015, 1. april). В Крыму начался первый российский призыв в армию [The first Russian conscription into the army began in Crimea]. *Rossijskaja Gazeta*. Tilgjengelig fra <https://rg.ru/2015/04/01/reg-kfo/prizyv-anons.html> [lastet ned 26. mai 2023].
- Rosstat (2023, april). ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА И ПЕНСИИ [Lønn og pensjoner]. Moskva: Rosstat. Tilgjengelig fra https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Frosstat.gov.ru%2Fstorage%2F2023%2F03-30%2FuwAPfUX4%2FDoklad_04-2023%2F3-1-1_04-2023.doc&wdOrigin=BROWSELINK [lastet ned 8. august 2023].
- Roth, A. (2022, 1. november). Vladimir Putin keeps open option of drafting more Russians. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2022/nov/01/vladimir-putin-keeps-open-option-of-drafting-more-russians> [lastet ned 7. november 2022].
- Satanovskiy, S. (2022, 30. september). Russia's partial mobilization: Conscripts report chaos. *DW, dvs. Deutsche Welle*. Tilgjengelig fra <https://www.dw.com/en/russias-partial-mobilization-conscripts-report-call-up-chaos/a-63301779> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Sauer, P. (2023, 15. februar). Wagner mercenary group will 'decrease' as prisoner recruitment ends, says boss. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/15/wagner-mercenary-group-will-decrease-as-prisoner-recruitment-ends-says-boss> [lastet ned 15. juni 2023].
- Starikov, A. (2022, 11. oktober). "Будешь умирать долго и мучительно". Как прессуют тех, кто не хочет воевать. ["Du kommer til å få en lang og smertefull død". Hvordan man presser de som ikke ønsker å krige.]. *Sever.Realii*. Tilgjengelig fra <https://www.severreal.org/a/kak-pressuyut-teh-kto-ne-hochet-voevat/32074290.html> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Starikov, A. (2023, 30. mars). 'Field Wife': Officers Make Life Hell For Women In Russia's Military, A Female Medic Says. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <https://www.rferl.org/a/women-russian-military-field-wife/32342221.html> [lastet ned 27. juni 2023].
- Stepanenko, K.; Bailey, R.; Mappes, G.; Williams, M.; Klepanchuk, Y. & Kagan, F.W (2022a, 15. november). *Russian Offensive Campaign Assessment, November 15*. Washington, D.C.: ISW, dvs. Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Offensive%20Operation%20Assessment%2C%20November%2015%2C%202022.pdf> [lastet ned 17. november 2022].

- Stepanenko, K.; Barros, G.; Bailey, R.; Lawlor, K. & Kagan, F.W (2022b, 28. oktober). *Russian Offensive Campaign Assessment*. Washington, D. C.: ISW, dvs Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://understandingwar.org/sites/default/files/2022-10-28%20Russian%20Operations%20Assessment.pdf> [lastet ned 31. oktober 2022].
- Stepanenko, K.; Barros, G. & Kagan, F.W (2022, 16. juli). *Russian volunteer units and battalions*. Washington, D.C.: Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-volunteer-units-and-battalions> [lastet ned 6. oktober 2022].
- Stepanenko, K.; Hird, K.; Bailey, R.; Barros, G. & Kagan, F.W (2022c, 25. oktober). *Russian Offensive Campaign Assessment, October 25*. Washington, D.C.: ISW, dvs. Institute for the Study of War. Tilgjengelig fra <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Operations%20Assessments%20October%2025.pdf> [lastet ned 27. oktober 2022].
- Straffeloven (1996). "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 25.03.2022) ["Den russiske føderasjonens straffelov" datert 13.06.1996 N 63-FZ (sist endret 25.03.2022)]. Tilgjengelig fra <https://base.garant.ru/10108000/> [lastet ned 4. mai 2022].
- Talanova, D. & Kondratyev, N. (2023, 19. april). Military campaigns reach Russian schools, metro stations and kindergardens. *Novaya Gazeta Europe*. Tilgjengelig fra <https://novyagazeta.eu/articles/2023/04/19/military-ad-campaigns-reach-russian-schools-metro-stations-and-kindergartens-en> [lastet ned 3. juli 2023].
- Tass (2023, 14. april). Putin signs law on electronic military summonses for people liable for military service. *Tass*. Tilgjengelig fra <https://tass.com/russia/1604691> [lastet ned 4. juli 2023].
- U.K. Defense Ministry, @DefenceHQ (2023, 11. mai). (1/3) *Since the start of 2023, the Russian Ministry of Defence (MoD) has ramped up a scheme to recruit Russian prisoners to fight in Ukraine. It is likely that up to 10,000 convicts signed up in April 2023 alone.*"(...)". Twitter. Tilgjengelig fra <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1656535955338063873> [lastet ned 9. juni 2023].
- Van Brugen, I. (2022, 28. september). Russian Students Mobilized by Mistake, Governor Says. *Newsweek*. Tilgjengelig fra <https://www.newsweek.com/russian-students-belgorod-mobilized-putin-ukraine-war-1747093> [lastet ned 25. oktober 2022].
- Vasjnie Istorii (2022, 21. oktober). Как российские власти провалили мобилизацию. [Hvordan russiske myndigheter mislyktes med å mobilisere]. *Vasjnie Istorii*. Tilgjengelig fra <https://istories.media/stories/2022/10/21/kak-rossiiskie-vlasti-provalili-mobilizatsiyu/> [lastet ned 16. november 2022].
- Vitalievich, L.E (2022, 26. september). Категория годности к службе «Д» [Kategori egnethet for tjeneste "D"]. Moskva: Eurpean Legal Service. Tilgjengelig fra <https://els24.com/article/908-kategoriya-godnosti-k-sluzhbe-d/> [lastet ned 24. oktober 2022].
- Volkov, A. (2022, 4. oktober). Категория годности «д» [Uegnet kategori "D"]. Moskva: Armyhelp.ru. Tilgjengelig fra <https://armyhelp.ru/kategorii-godnosti-k-voennoy-sluzhbe/kategoriya-godnosti-d/#what> [lastet ned 24. oktober 2022].
- Walker, S. & Sauer, P. (2023, 24. januar). Yevgeny Prigozhin: the hotdog seller who rose to the top of Putin's war machine. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <https://www.theguardian.com/world/2023/jan/24/yevgeny-prigozhin-the-hotdog-seller-who-rose-to-the-top-of-putin-war-machine-wagner-group?fbclid=IwAR23DZjhbJnndvI4q3uk5K24JVhRRCKsIYYMDwIOg5u8YNUs4K9hVPAy27w> [lastet ned 15. juni 2023].

Muntlige kilder

Alijev, Huseyn. Forsker ved Central and East European Studies, Universitetet i Glasgow. Intervju på Skype 10. oktober 2022.

Anonym kilde a. Møte juni 2022.

Anonym kilde b. E-post, oktober 2022, møte, november 2022, møte juni 2023.

Anonym kilde c. Møte i juni 2022.

Forsker med kompetanse på Tsjetsjenia. Møte juni 2023.

Hakvåg, Una. Seniorforsker ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). E-postkorrespondanse 12. oktober 2022, 15. november 2022.

Journalist a. Møte mars 2023.

Journalist b. Møte mars 2023.

Menneskerettsforsvarere (a). Møte mars 2023.

Menneskerettsforsvarer (b). Møte mars 2023.

Menneskerettsforsvarer (c). Møte mars 2023.

Russisk NGO. Møte oktober 2022.

Russisk NGO. Møte mars 2023.